

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Lucie Schneiderová

Znaková zásoba ČZJ v oblasti lingvistické terminologie

Czech Sign Language Vocabulary in a Specific Area of Linguistic Terminology

Praha 2018

Vedoucí práce: Mgr. Hana Prokšová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala především Mgr. Haně Prokšové za cenné rady v průběhu vedení mé práce, za obrovskou podporu, bezbřehou trpělivost a veškerý čas, který mi při konzultacích věnovala.

Dále děkuji vyučujícím a tlumočnickům z Ústavu jazyků a komunikace neslyšících a Vyšší odborné školy v Hradci Králové za umožnění pořízení videonahrávek a mým spolužákům za zajištění technického zázemí. Touto cestou bych také chtěla poděkovat Bc. Kateřině Liškové za překlady do anglického jazyka.

V neposlední řadě patří mé velké poděkování mojí rodině, partnerovi a přátelům, kteří mi byli po celou dobu psaní práce velkou oporou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 11. května 2018

.....

Lucie Schneiderová

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je zmapovat vybrané znaky českého znakového jazyka z oblasti lingvistické terminologie. Na základě odborné literatury se zaměřuje na výklad toho, jak je pojmána odborná terminologie jakožto konkrétní oblast lexika a jaké postavení a specifika má ve znakových jazycích. Zvláštní pozornost je věnována oblasti lingvistické terminologie, a to včetně jejího metalingvistického aspektu, užívaného na oboru Čeština v komunikaci neslyšících. Ve druhé části práce je vytvořen přehled vybraných znaků z lingvistické terminologie užívaných v ČZJ, především pak při výuce lingvistiky a Deaf studies na oboru Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK. Zaměřuji se zejména na formální a sémantickou motivaci znaků, resp. slovtvorný princip jejich utvoření (arbitrárnost, ikoničnost, kalkování aj.). V případě koexistence více variant znaku popisují jejich podobu a vzájemný vztah. Analyzovaný materiál zahrnuje nahrávky z výuky od rodilého mluvčího ČZJ a výuky tlumočené do ČZJ. Sesbíraný materiál by mohl sloužit nejen ke sjednocení znakové zásoby používané v oblasti lingvistiky a při výuce, ale také jako učební pomůcka pro budoucí tlumočníky na Ústavu jazyků a komunikace neslyšících, výběrově i pro učitele dětí s vadou sluchu.

Klíčová slova: český znakový jazyk, lingvistická terminologie, lingvistická terminologie v ČZJ, motivace znaků v ČZJ, odborná terminologie, znaková zásoba ČZJ

Abstract

The thesis aims to describe selected signs of Czech Sign Language used for linguistic terminology. Based on academic literature the first section explains the terminology as part of the lexicon and the specific position it has in signed languages. The focus is on linguistic terminology used in the Deaf Studies programme at the Faculty of Arts at Charles University including its metalinguistic aspect. The research section presents selected Czech Sign Language signs used for instruction in the Deaf Studies programme. The formal and semantic motivation of signs is analysed, i.e. the word-formation principles (such as arbitrariness, iconicity, calquing etc.). In case of the incidence of two variants, their form and relation is delineated. The research material is comprised of video tapes of native Czech Sign Language user in real class instruction and spoken language instruction interpreted into Czech Sign Language. Collected data might serve as a guideline for terminology unification in the field of sign linguistics and in class instruction, as well as in training of new interpreters at the Institute of Deaf Studies, alternatively in instruction of deaf pupils.

Key words: Czech Sign Language, linguistic terminology, linguistic terminology of Czech Sign Language, motivation of signs in Czech Sign Language, technical terminology, Czech Sign Language vocabulary

Obsah

Úvod.....	7
1 Terminologie.....	8
1.1 Odborná terminologie.....	8
2 Definice odborného termínu	9
2.1 Lingvistický termín v českém jazyce	12
2.1.1 Procesy utváření termínů českého jazyka	13
2.2 Lingvistický termín v českém znakovém jazyce	14
2.2.1 Procesy utváření termínu v českém znakovém jazyce	15
3 Analýza materiálu	21
3.1 Analyzované zdroje	21
3.2 Výběr znaků.....	25
3.3 Metodologie zpracování	26
3.3.1 Glosa pro znak.....	26
3.3.2 možná glosa pro znak (pouze kalky 2. skupiny)	26
3.3.3 Skupina.....	27
3.3.4 Popis artikulace	29
3.3.5 Formální podoba	30
3.3.6 Frekvence	35
3.3.7 Shody/rozdíly mezi znakujícími.....	35
3.3.8 Překlad do ČJ	37
3.3.9 Slovníkový význam.....	37
Závěr.....	39
Použitá literatura	40
Přílohy	43
Příloha I	43
Příloha II	66
Příloha III.....	68
Příloha IV	69

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat odbornou slovní zásobou a tvorbou termínů, zejména znakovou zásobou ČZJ v oblasti lingvistické terminologie. Toto téma jsem se rozhodla zpracovat z toho důvodu, že u nás zatím chybí komplexní přehled užívané odborné znakové zásoby pro oblast lingvistiky na vysokoškolské půdě.¹ Jako studentka lingvisticky zaměřeného oboru a začínající tlumočnice jsem cítila absenci podobného materiálu. Moje práce by proto mohla být prvním krokem ke zmapování zmiňované odborné terminologie, které by mohlo vést k oficiálnímu zpracování, zpřístupnění a sjednocení potřebných termínů.

Uváděná bakalářská práce je rozčleněna na dvě základní části. První část práce bude věnovaná odborné terminologii jako konkrétní součásti lexika. Přinese přehled vývoje odborného termínu v proměnách času a dále se zaměří na způsob tvoření odborného lexika v obou jazycích. Zvláštní pozornost budu věnovat oblasti lingvistické terminologie a popisu lingvistického termínu v českém jazyce a českém znakovém jazyce. Vycházet budu z odborné bohemistické a na znakové jazyky zaměřené literatury a cílem bude vytvořit souhrnný přehled možností tvorby odborné terminologie, a to převážně v českém znakovém jazyce.

Ve druhé části práce budu analyzovat vybrané termíny získané z videonahrávek lingvisticky zaměřených předmětů na oboru Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a studijním programu Tlumočnictví českého znakového jazyka na Vyšší odborné škole v Hradci Králové. Z tohoto výzkumu by mělo vyplynout, zda je nebo není odborná slovní zásoba sjednocená a jestli je utvářena způsoby, které jsem uváděla v první části své práce. Měla by také ukázat, zda jsou některé způsoby tvoření odborných termínů v českém znakovém jazyce častější než jiné.

Výsledkem mé práce by tedy měl být přehled (nikoli slovníkový) vybraných lingvistických termínů českého znakového jazyka, který bude demonstrovat takovou podobu znaků, jakou v hodinách skutečně používají vyučující a tlumočníci. Měl by ukázat tendence odborné terminologie českého znakového jazyka a případná úskalí její produkce a percepce.

Jsem přesvědčená, že by tento přehled mohl v budoucnu napomoci sjednocení terminologie pro oblast lingvistiky a může také sloužit jako studijní materiál pro studenty a tlumočníky na Ústavu jazyků a komunikace neslyšících, případně v omezené míře pro učitele dětí s vadou sluchu.

¹ Školská jazykovědná terminologie pro 1. a 2. stupeň základních škol byla zpracována v rámci Slovníku český jazyk – český znakový jazyk (Nováková, Vysuček, Šúchová; 2007).

1 Terminologie

Základními atributy, produkcí a uplatněním termínů se zabývá terminologie (Martincová, in: ESČ, 2002, s. 489), jakožto „*interdisciplinární vědní obor, uplatňující aspekty lingvistické, filozofické (vztah mezi termínem a pojmem) i poznatky konkrétního oboru*“ (Bozděchová, 2009, s. 15). Příbuzným oborem, jehož funkcí je tvorba terminologických slovníků, je terminografie.²

Martincová (in: ESČ, 2002, s. 489) dále uvádí, že terminologie může být vymezena také jako soubor termínů daného vědního oboru (např. terminologie lingvistická, geografická, atd.) a v tomto případě lze využít také označení *odborné názvosloví*. Normalizací poté nazýváme jev, který vzniká díky potřebě upevňovat a spravovat názvosloví dílčích oborů, a můžeme ji definovat jako „*kolektivní stanovení názvosloví, kterého se má závazně užívat*“ (Martincová, tamtéž).

1.1 Odborná terminologie

Odborná terminologie tvoří velmi významnou, obsáhlou a nejvíce se rozšiřující složku slovní zásoby jazyka (Bozděchová, 2009, s. 16). Machová (1995, s. 152) také konstatuje, že „*pohyb ve speciální slovní zásobě je mnohem rychlejší, než pohyb ve všeobecné slovní zásobě*“. Velké množství odborných (obzvláště víceslovných) termínů vzniká jako reakce na stále větší množství objektů, které je třeba pojmenovat, avšak nestačí na to prostředky kteréhokoli přirozeného jazyka. Tato skutečnost sice představuje pojmenovací problém, současně však zrcadlí „paměť“ určitého oboru a vypovídá o jeho vývoji, který můžeme sledovat právě na terminologii. Ta se totiž spolu s novými potřebami každého oboru rozvíjí a mění, zpravidla můžeme hovořit o zpřesňování (Bozděchová, 2009).

„*Od počátku vývoje češtiny jako kulturního jazyka se potvrzuje, že jedním z předních úkolů kultury jazyka je doplňování dosavadní zásoby odborných pojmenování ať už dotvářením termínů živelně vzniklých, nebo přetvářením termínů starších, anebo i adaptováním termínů přejímaných z cizích jazyků*“ (Poštolková, 1984, s. 17). Stejná váha je však podle Poštolkové (1984, s. 17) kladena i na zpřesňování významu již vzniklých termínů, jejich specifikaci, nebo na třídění termínů do skupin podle rysů podobnosti. To vše spadá do terminologického postupu, který je obvykle nazýván *propracováváním názvosloví*.

² K terminografii více např. Machová, 1995, s. 138.

Jak již bylo uvedeno výše, porovnáme-li složení lexik současných jazyků, odborná slovní zásoba bude představovat jejich nejobsáhlejší a nejvíce se rozšiřující složku. K tomu uvádí také Bozděchová (2009, s. 54), že „*vlastní tvoření (nových) termínů i pojmenovací postupy využívající již existující termíny jsou motivovány potřebou pojmenovat (nové) pojmy pro rozvoj poznání a komunikace v dané odborné oblasti*“.

2 Definice odborného termínu

Vymezení pojmu *odborný termín* prošlo v průběhu času četnými úpravami a změnami, které byly způsobeny jednak dobou, ve které daná definice vznikla, jednak také autorovým náhledem na problematiku. Níže předkládám chronologicky řazený výběrový přehled, který vychází z Roudného článku Z historie českých definic odborného názvu.

Poprvé se s termínem setkáváme v překladových česko-německých a německo-českých slovnících (Kottův Česko-německý slovník, Německo-český slovník vědeckého názvosloví), kde k němu nacházíme český překlad *název, výraz, slovo*. Nikoho by po dlouhý čas nenapadlo uvažovat o termínu, a už vůbec ne o terminologii, na teoretické rovině. První takové úvahy o termínu přichází v roce 1935, kdy publikuje svůj článek „O lexikálním plánu hospodářského jazyka“ známý rusista L. Kopeckij v časopise Slovo a slovesnost. Termínem nazývá „*takové slovo, které má v odborném jazyku přesný a jednoznačný význam a které, i když se vyskytne v jazyku hovorovém, je pocíťováno jako slovo náležející k některé odborné oblasti, např. slovo volt, turbína, devísa, faktura, objednávka a p.*“ (Kopeckij, 1935, s. 120–122).

Následující definice Aloise Jedličky, založená na obecně, a po delší čas, sdíleném chápání termínu, byla pro terminologii velice zásadní. „*Termín v tomto širším, ale běžném pojetí, je lexikálně sémantická jednotka odborné funkce spisovného jazyka, která má přesný význam, daný v odborné oblasti definicí, konvencí nebo kodifikací*“ (Jedlička, 1949, s. 31). Tento výklad termínu se ujal a přetrvává s menšími obměnami, kdy je zpřesňován nebo, naopak zjednodušován, až do dnešní doby.

Z Jedličkova podání čerpají i autoři Příručního slovníku jazyka českého, kteří v rozmezí let 1951–1953 přichází s touto definicí: „*termín (zast. terminus) název, zpr. odborný, pojmenování, zvl. s přesným významem a jednoznačné. – Ling. lexikálně sémantická jednotka, mající přesný a jednoznačný význam, zpr. odborný*“ (PSJČ, s. 95).

V polovině padesátých let Karel Sochor formuluje další ohraničení odborného termínu, a to v Příručce o českém odborném názvosloví. Kromě toho, že využívá informace již použité

v předcházejících formulacích, nahlíží také pojem z dalšího úhlu pohledu a zaměřuje se převážně na otázku, jak se odborný termín liší od běžné slovní zásoby. Uvádí, že úlohou odborného termínu je dát název pojmům z konkrétního odvětví lidské činnosti. Poukazuje zde na fakt, že právě odborník si jen těžko vystačí pouze s obecně používanou slovní zásobou, kterou zná běžná populace. V rozhovorech se svými kolegy využívá navíc právě specifickou odbornou terminologii, bez níž by nebylo možné postihnout veškerá specifika daného oboru.

Autor vymezuje termín ve své knize několikrát, pokaždé se zaměřením na jinou podoblast odborné terminologie. Hned v úvodu druhé části první kapitoly můžeme najít tuto definici: „*Termín (...) jako každé jiné slovo je jednotkou slovní zásoby, t. zv. lexikální jednotkou, a jeho úkolem je pojmenovat pojmy vlastní určitému oboru, ať již vědeckému nebo praktickému. Je to základní stavební materiál odborného vyjadřování a vyniká významovou určitostí, přesností a jednoznačností. Tím se právě liší od slov ostatních*“ (Sochor, 1955, s. 8). Na další straně Sochor své pojetí ještě více rozvíjí: „*Termín je tedy pojmenování, které odborník potřebuje pro svůj obor navíc ve srovnání s běžně užívanou slovní zásobou. V odborném textu termín tvoří stálý prvek. Je to konstantní lexikální jednotka, které odborník užívá ve spojení se slovy běžné slovní zásoby*“ (Sochor, 1955, s. 9).

Zásadní tvrzení, ze kterého následně vychází i další autoři při formulování definice termínu, totiž že každý termín svým významem souvisí se systémem ostatních termínů daného oboru, uvádí Sochor ve své publikaci takto: „*Posuzujeme-li odborný název po stránce významové platnosti, vidíme, že je přesným jazykovým vyjádřením pojmu, který patří do systému daného oboru. Význam každého odborného slova se musí mezi odborníky ustálit v určité terminologické platnosti*“ (Sochor, 1955, s. 9–10).

K původní myšlence L. Kopeckého se v roce 1963 ve svém díle Studie o spisovném jazyce vrací B. Havránek. Ten uvádí, že „*do odborného názvosloví zahrnují se jednak (...) jednoznačná slova, kterých se užívá v jediném oboru a která v základě podržují svůj odborný význam, i vyskytnou-li se v řeči o oboru jiném nebo v běžném jazyce*“ a navíc ještě dodává, že druhou skupinou jsou „*automatizovaná slova a sousloví, tj. slova mající určitý ustálený význam v jednom oboru, ale význam jiný v oboru jiném nebo v běžném jazyce sdělovacím*“ (Havránek, 1963, s. 81).

V českém prostředí definici termínu napomohla další z formulací, tentokrát uvedena v díle J. Horeckého z roku 1956 – Základy slovenskej terminologie. Ten, soudě podle užitého slova „sústava“, vychází z výše zmiňovaného Sochora a uvádí, že „*termín je pomenovanie pojmu v sústave daného vedného alebo výrobného odboru*“ (Horecký, 1956, s. 43). Další důležitou publikací je sborník Problémy marxistické jazykovědy, který vydalo roku 1962

Nakladatelství Československé akademie věd. Najdeme v něm totiž stat' Karla Hausenblase, která nese název K specifickým rysům odborné terminologie. Termín zde vymezuje následovně: „*Termín je pojmenování, resp. pojmenovací jednotka, která má vzhledem k sdělovacím potřebám odborné oblasti, v níž se jí užívá, specificky vymezený význam*“ (Hausenbas, 1962, s. 248).

Autor dále uvádí další oblasti, které by bylo nutné specifikovat, aby bylo pojetí termínu úplné. Uvádí, že nejpalčivějším problémem se mu nakonec nejeví roztržštěnost terminologie, ale její významová nepřesnost. Každý termín by měl být podle Hausenbase „*v každém oboru výslovně vymezen*“ (Hausenbas, 1962, s. 248).

Jiné vymezení pojmu můžeme najít pod slovníkovým heslem *termín* ve Slovníku spisovného jazyka českého z roku 1966: „*termín (...) jaz. odborné pojmenování s přesným jednoznačným významem; odborné pojmenování; neodb. přesnější pojmenování vůbec*“ (SSJČ, s. 800). Ve formě přílohy k časopisu Normalizace vyšel v roce 1968 Slovník z oboru teorie názvosloví, jehož autorem byl Miroslav Roudný. Termín je zde ztotožněn s výrazem *odborný název* a má být využitelný pro terminology bez lingvistického vzdělání, kteří zpracovávají odbornou slovní zásobu pro svůj obor. Proto je, ne příliš složitě, definován jako: „*lexikální jednotka odborné slovní zásoby; odborné pojmenování odborného pojmu*“ (Roudný, 1977, s. 240).

Ne vždy bylo však na termín nahlíženo jako na pojmenovávací jednotku. Například Roudný (1977, s. 238) uvádí, že „*termín byl původně odborným názvem klasické logiky. Byl a je to dosud jeden z členů logického soudu. Odtud přešel tento výraz do latinského sousloví terminus technicus, kterým se označovalo (a zřídka ještě dosud označuje) ,slovo nebo sousloví odborného rázu', tedy vlastně ,odborný název', nebo v užším slova smyslu ,technický název'”*.

S tímto faktem, tedy že hlavní funkcí termínu není pojmenovávání, operuje následující formulace, která pomalu upouští právě od pojmové povahy termínu. Objevila se ve Sborníku provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské, jehož autorem je J. Filipec. Původně je uvedena v němčině a volně přeložena do češtiny vypadá asi takto: „*Termín je lexikální jednotka definovaná v systému jistého oboru, s převážně pojmovým významem, bez některých vlastností (expresivita, stylistické prvky) a v omezené míře ovlivňovaná kontextovými vztahy*“ (Filipec, in: Roudný, 1977, s. 240). Začíná být tedy brán zřetel i na kontext, v němž je termín užit, protože tento kontext může přesněji určovat jeho význam. Díky tomuto podání se začíná měnit pohled, který se formoval bezmála 50 let. (Roudný, 1977, s. 239–240).

Z výše zmíněných autorů a jejich definic vychází publikace i v posledních letech. Odkazy na Kopeckého, Havránka, Jedličku a další najdeme například v publikaci Současná

terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství) od Ivany Bozděchové z roku 2009.

2.1 Lingvistický termín v českém jazyce

Po přehledu vybraných vymezení odborného termínu bych se ráda zaměřila na konkrétní terminologickou oblast, totiž lingvistiku, a definovala termín lingvistický, který je pro mou práci klíčový. Nejprve se zaměřím na jazyky mluvené, znakovým jazykům, konkrétně českému znakovému jazyku, se budu věnovat v další kapitole.

Jelikož lingvistiku řadíme mezi pevně ukotvená odvětví vědy, jsou základní termíny z jádra jazykovědného názvosloví relativně kompaktní. Musíme však rozlišovat terminologii odbornou a terminologii obecnější, například ze školského prostředí. Lingvistická terminologie je, stejně jako většina terminologií oborů humanitně zaměřených, řazena mezi terminologie pseudopreskriptivní (Lotko, 2005, s. 5). Tím rozumíme „*termíny z tematických oblastí, kde pro hodnocení jevů je důležitý postoj či náhled člověka, nějaké školy, nějakého společenství, nebo termíny, jejichž význam je vymezen dohodou akceptovanou širším společenstvím*“ (Machová, 1995, s. 144). Lingvistický termín bychom tedy mohli definovat jako termín, který funguje v oblasti odborné lingvistické terminologie a jeho význam je dán konvencí společnosti, která ho užívá.

Naopak velké množství terminologií z oblasti přírodních věd má preskriptivní ráz a každý odborník používá termín v přísně daném definičním významu. Z povahy lingvistického termínu tedy plyne, že mnohé nemají pouze jednu definici, která by byla pro všechny uživatele jakkoli závazná. „*Je však třeba, aby dílčí definice lingvistických pojmů obsahovaly základní kategoriální znaky definovaného. Tak např. pro pojem jazyk jsou zpravidla tyto definiční rysy: společenský ráz, komunikativnost, systémovost a znakovost; při definování pojmu jazykový znak to mohou být arbitrárnost, diskrétnost, lineárnost, duálnost, sémantičnost, nebo také ještě přenosnost v čase a prostoru, relativní stabilita*“ (Lotko, 2005, s. 6).

V oblasti humanitních věd proto autor většinou při použití nového termínu současně vytyčí i jeho význam. Není ale podmínka, že jiný soudobý autor bude používat tentýž termín ve stejném významu. V případě, že volí jiný přístup k dané problematice, použije stejný terminologický výraz, nikoli ale se stejným významem (Machová, 1955, s. 144).

2.1.1 Procesy utváření termínů českého jazyka

Čeština disponuje, díky vypracované mluvnické struktuře a bohaté slovní zásobě, souborem rozličných postupů a nástrojů pro utváření odborných termínů. (Poštolková, 1984, s. 34). V současné době je také vlivem všeobecné internacionalizace běžnou praxí přejímat do češtiny termíny z cizích jazyků a začleňovat je do odborné slovní zásoby.

Autoři Příruční mluvnice češtiny uvádí tyto způsoby vzniku termínů:

„1) Tvoření nových slov

K tvoření nových slov z formálních prostředků v jazyce existujících může docházet třemi základními slovotvornými způsoby: odvozováním (derivací), skládáním (kompozicí) a zkracováním (abreviací)³.

2) Významové změny slov

Slova mohou postupem času měnit svůj význam nebo se mohou obohacovat o významy nové.

3) Vznik ustálených slovních spojení

Některé kombinace slov se pevně ustalují a stávají se vícečlennými jednotkami lexikálního systému. Funkčně (tj. pojmenovávací schopností) jsou rovnocenné s lexikálními jednotkami jednočlennými.

4) Přejímání slov

Slovní zásoba se mění také přejímáním slov, a to i mezi vrstvami jednoho národního jazyka, ale především z jazyků cizích“ (Příruční mluvnice češtiny, s. 97–100).

Musíme však vést v patrnosti, že výše zmíněné způsoby nejsou v tvorbě nových termínů zdaleka vyvážené a každý vědecký obor dává také přednost jinému postupu. Jiný pohled na tvoření termínů přináší Sager (in: Bozděchová, 2009), který uvádí primární a sekundární tvoření termínů.

1. primární tvoření

„Při primárním tvoření nemá termín žádný přímý předchozí jazykový model, ačkoli mohou existovat více či méně přísná pravidla jeho tvoření“ (Sager in: Bozděchová, 2009, s. 54).

Sager dále uvádí, že k primárnímu tvoření dochází převážně v rámci jednoho jazyka, protože se jedná o termíny, které označují nějakou vědeckou či technickou novinku.

³ Slovotvorné postupy podrobně např. Příruční mluvnice češtiny (s. 109), Čechová (s. 97–99).

2. sekundární tvoření

„Při sekundárním tvoření vždy existuje model termínu s vlastní motivací, jde tedy o reterminologizaci“ (Sager in: Bozděchová, s. 54–55). Je také více než primární tvoření řízeno pravidly, protože vznik nových termínů je třeba objasnit a vztáhnout k již existujícím termínům. Vzniká tedy nový termín pro stávající pojem, a to za různých okolností – jednou může být probíhající revize terminologie a druhou přenesení technické či vědecké znalosti do jiné, ne tak odborné, jazykové vrstvy (Sager, tamtéž).

2.2 Lingvistický termín v českém znakovém jazyce

Při definici lingvistického termínu v českém znakovém jazyce budu vycházet především ze článku *Slovní zásoba a terminologie českého znakového jazyka* od Aleny Macurové. Existující lexikon českého znakového jazyka se mění v závislosti na sociokulturních potřebách českých neslyšících. Je nezbytné, aby korespondoval s těmito potřebami, ale stejně tak i s požadavky, které jsou podmíněny přítomností odborné terminologie. Vytvoření terminologie ovšem vždy souvisí s potřebami uživatelů jazyka. Například, *„když v roce 1998 začali čeští neslyšící studovat obor Čeština v komunikaci neslyšících, obor opřený o lingvistický pohled na hluchotu, neexistovala samozřejmě v českém znakovém jazyce žádná soustava lingvistických termínů, žádná lingvistická terminologie“* (Macurová, 2008, s. 143). Pro výuku a spolupráci studentů a tlumočnicků však bylo nutné ji vytvořit.

V současné době již tato terminologie existuje, není ovšem dosud plně ustálená a nepokrývá veškeré oblasti lingvistiky mluvených jazyků. Terminologie užívaná na obou stupních základní školy byla dokonce zpracována a je dostupná ve slovníku na CD (Nováková; Vysuček; Šuchová 2007). Na podobný počín s lingvistickou terminologií využívanou na vysokoškolské půdě stále čekáme. Do doby, než by teoreticky proběhla určitá kodifikace českého znakového jazyka nebo vznikl slovník odborné lingvistické teorie pro vysoké školy, nám bude muset stačit soubor znaků, na kterých se neslyšící (a tlumočníci) vzájemně domluvili.

„V první fázi vzniku terminologií v českém znakovém jazyce šlo – nebo jde – především o to najít pro pojmy taková znaková pojmenování, která by byla vytvořena v souladu se slovo tvornými principy českého znakového jazyka“ (Macurová, 2008, s. 143). Těmto principům se budu v rámci své práce věnovat v dalších podkapitolách. Macurová dále uvádí, že je pojmenování také možno přejímat z cizích znakových jazyků. Důležité je, aby byly výsledky pojmenovávacího procesu pro českou komunitu neslyšících akceptovatelné. Podle Macurové

„to ovšem neznamená, že se terminologie do existujících slovníků zahrnutá nebude ještě postupně dále propracovávat, popř. i měnit“, protože celý proces tvorby termínů a jejich soustav (terminologie) není jednoduchá záležitost. Ve většině oblastí zkoumání českého znakového jazyka jsme spíše na začátku a tvoření odborné terminologie není výjimkou. V oblasti odborného názvosloví se lze však opírat o obecnou charakteristiku stanovenou v mluvených jazycích.

Nesmíme také ponechat stranou vztah mezi terminologií a lingvistikou. Lingvistika nám nejenom udává atributy termínu, ale stanovuje také pravidla, která by měl termín při své existenci v odborném textu splňovat. Ta zde představím pouze heslovitě s drobným vysvětlením. „*Termín, ať už domácí nebo přejatý, by měl být ustálený, systémový, přesný, nebo chceme-li jednoznačný, nosný a ústrojný*“ (Macurová, 2008, str. 144). Znamená to tedy, že jeden pojem je vyjádřen právě jedním termínem, se kterým jsou seznámeni všichni jeho uživatelé a podle toho s ním zacházejí, začleňuje se do soustavy ostatních termínů daného odvětví a jeho smysl je, co možná nejjasněji, vymezen. Může se také stát základem pro termín nově vznikající a jeho vytvoření respektuje zásady stanovené konkrétní jazykovou soustavou.

Macurová dále tvrdí, že bychom neměli opomíjet skutečnost, že ani česká terminologie nespĺňuje všechny výše uvedené body u každého termínu v jednotlivých odvětvích vědy. Nespĺňuje je tedy ani veškerá terminologie českého znakového jazyka, která je v porovnání s tou českou, a obecně i s terminologií mluvených jazyků, stále na počátku svého vývoje. Nejdůležitějším faktem, na kterém je možné stavět rozvoj odborné terminologie v českém znakovém jazyce, je samotná existence některých systémů odborné terminologie a potřeba českých neslyšících termíny vytvářet nebo přejímat z cizích znakových jazyků.

2.2.1 Procesy utváření termínu v českém znakovém jazyce

Jak již bylo řečeno výše, český jazyk a český znakový jazyk mají každý svou vlastní odbornou terminologii. Macurová (2008) uvádí, že odborné znaky jsou nejprve sesbírány (není totiž výjimkou, že každý neslyšící používá pro pojem jiný znak), sjednocovány a ustalovány na základě konvence mezi neslyšícími odborníky na daný obor. Často ale nastává situace, kdy pro určitý pojem znak není, neexistuje, protože nebyl až do určité chvíle v komunikaci českých neslyšících potřeba. V tuto chvíli se může projevit koexistence obou jazyků ve společnosti neslyšících a větší či menší ovlivnění znakového jazyka jazykem mluveným, které je dáno dominantním postavením právě jazyků mluvených. Nový znak tak vznikne právě „za pomoci“ českého jazyka.

Jedná se o jakési výpůjčky (přejímky), tedy „*výsledek jazykového kontaktu dvou nebo více jazyků, při němž dochází k replikám jazykového materiálu jazyka výchozího v jazyce cílovém, do jehož systému je přejatý materiál integrován*“ (Nekula, NESČ). Řadíme mezi ně použití prstové abecedy, inicializaci a kalky⁴.

1. Prstová abeceda

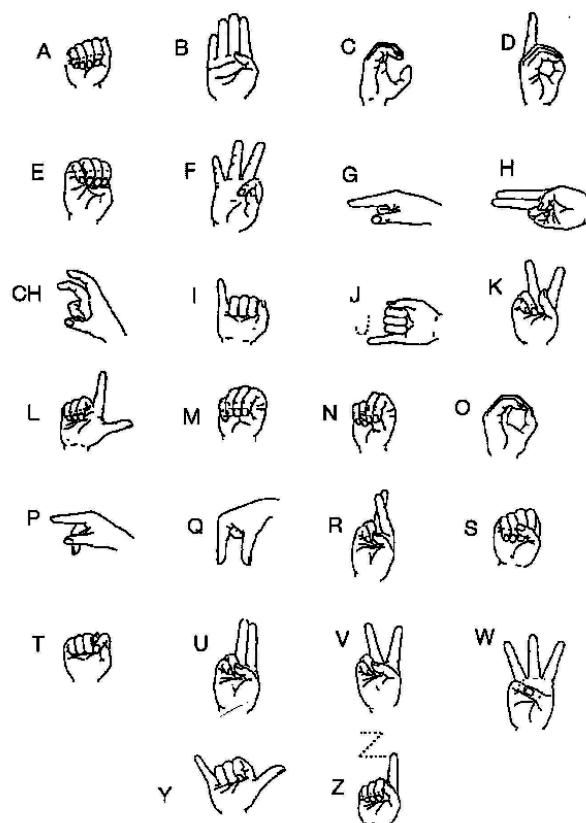
Prstová abeceda je kód vycházející ze psané formy mluveného jazyka. Každé písmeno (v některých jazycích, např. japonštině, každá slabika) je znázorněno určitým tvarem ruky, který odpovídá jednomu z písmen abecedy. Ve znakových jazycích je využívána v případě, že není pro určitý obsah ustálen znak, termín nebo jméno, nebo když jeden z komunikačních partnerů nezná potřebný znak a potřebuje se s komunikačním partnerem dorozumět (Twilhaar, 2016, s. 70).

Ve druhém případě vypadá většinou situace tak, že při prvním použití je daný pojem vyhláskován pomocí prstové abecedy a při dalších užitích téhož termínu se postupuje stejně (např. Hudáková, 2008, s. 86), anebo se použije pouze vyhláskování prvního písmena, tzv. iniciály, a bezhlasá artikulace celého slova, což je mnohem častější. „*Tento postup svým typem připomíná tzv. dočasnou lexikalizaci, tj. lexikalizaci hláskovaného výrazu právě jen v rámci aktuálního textu*“ (Macurová, 2008, s. 286).

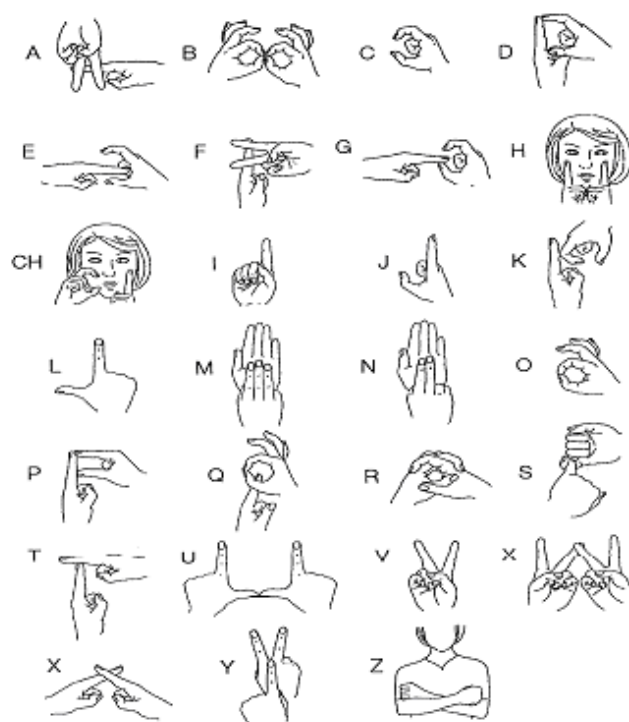
Sady prostředků prstové abecedy jsou dvojího druhu a každý ze znakových jazyků disponuje buďto jednou, nebo oběma. Macurová (2008, s. 281) k tomuto uvádí, že „*v komunitě českých neslyšících jsou k dispozici dvě podoby prstové abecedy⁵, jednoruční („obrazy“ grafémů artikulované jednou rukou) a dvouruční („obrazy“ grafémů artikulované dvěma „rukama“)*. Více se však používá dvouruční prstová abeceda (Kuchařová, 2005, s. 30), a to nejen proto, že je snazší ji produkovat a percipovat, ale i z toho důvodu, že je srozumitelná také pro slyšící populaci. To vše i přes to, že „*jednoruční prstová abeceda je rychlejší, ve světě více rozšířená a vhodnější k tomu, aby se hláskované výrazy lexikalizovaly*“ (Macurová, 2008, s. 281).

⁴ Všechny tři typy přejímek se objevily v mnou analyzovaném materiálu a podrobně se jim věnuji v podkapitole 3.3.5.

⁵ Viz Obrázek 1 a Obrázek 2.

Obrázek 1: česká jednoruční prstová abeceda⁶

Obrázek 2: česká dvouruční prstová abeceda⁷

⁶ Zdroj obrázku: <http://www.lorm.cz/download/HMN2/obsahCD/neveslo/komunikace.html>.

⁷ Zdroj obrázku: tamtéž.

2. Inicializace

Inicializace a inicializované znaky bývají v literatuře o znakových jazycích pojímány odlišně. Nejčastěji jsou uváděny dvě základní pojetí inicializace: „*V širším pojetí se za inicializované znaky označují všechny znaky, v nichž užitý tvar ruky odpovídá prvnímu písmenu příslušného slova mluveného jazyka. V užším pojetí je pak za inicializovaný znak považován takový znak, v němž je nahrazen tvar ruky nějakého už existujícího znaku tvarem jiným*“ (Macurová, 2008, s. 287). V českém znakovém jazyce (Macurová, 2008, s. 288) nalezneme inicializované znaky spadající právě do širšího pojetí, inicializace v užším pojetí se neobjevuje.

Toto tvrzení podporuje Hudáková (2008), která uvádí, že inicializované znaky jsou v lexikonu českého znakového jazyka k nalezení, i když jich není mnoho. Po konzultaci s rodilými neslyšícími respondenty uvádí znaky OCTAVIA, VLTAVA, PARDUBICE, KAKAO, KVASNICE, DŽUS a další (Hudáková, 2008, s. 78). Macurová k těmto příkladům poznamenává, že je zajímavé sledovat přítomnost písmen jak jednoruční, tak i dvouruční prstové abecedy. U znaků PARDUBICE a KAKAO jsou využita počáteční písmena jednoruční prstové abecedy, tvary dvouruční prstové abecedy nalezneme ve znacích KVASNICE a DŽUS. Písmeno V (VLTAVA) i O (OCTAVIA) mají v obou prstových abecedách shodný tvar.

Macurová dále uvádí, že v současném lexikonu českého znakového jazyka nalezneme jak inicializované originální české znaky, tak také inicializované znaky převzaté z cizích znakových jazyků, převážně z amerického znakového jazyka. „*Jako příklad lze uvést přejatý znak KOMUNIKACE, kdy je do původního českého znaku (artikulovaného rukou K) vloženo C americké jednoruční prstové abecedy s odkazem na COMMUNICATION*“ (Macurová, 2008, s. 288).

I přes doklady výskytu inicializovaných znaků v českém znakovém jazyce nelze zatím podle Macurové inicializaci považovat za významný slovtvorný postup, který by zásadně obohacoval jeho slovní zásobu.

3. Kalky

Vytváření kalků, nebo chceme-li kalkování, můžeme definovat jako proces, při kterém dochází k „*přejetí slova nebo slovního spojení z jednoho (výchozího) jazyka do jiného (cílového) jazyka jeho doslovným překladem; cílový jazyk přitom napodobí strukturu přejímaného slova nebo slovního spojení za použití vlastních lexikálních prvků*“ (Karlíková,

ESČ). Mezi, do současné chvíle probádanými a popsány, znakovými jazyky nenajdeme takový, který by proces kalkování nevykazoval a český znakový jazyk není výjimkou. Podle Macurové „*frekvence kalků poukazuje na to, že kalkování je v českém znakovém jazyce produktivním slovtvorným procesem*“.

Z dostupných informací o znakových jazycích můžeme vyvodit, že používají obdobné typy kalků jako jazyky mluvené, tedy kalky gramatické, sémantické a frazeologické. U gramatických je přebírána morfemická struktura kalkovaného slova, u sémantických kalků je ke stávajícímu významu slova připojován význam nový a frazeologické kalky přebírají strukturu frazémů z mluveného jazyka. Dle mého názoru je při tvorbě nových odborných znaků pro oblast lingvistiky nejvíce využíváno sémantické kalkování.

V bakalářské práci S. Matuškové Kalk v českém znakovém jazyce se můžeme setkat hned se dvěma dalšími odlišnými děleními typů kalků. Prvním z nich je rozdělení na 2 základní typy – smysluplný a nesmyslný kalk. **Smysluplný kalk** je přeložen z mluveného jazyka do českého znakového jazyka takovým způsobem, že je zachován jeho původní význam. Do této skupiny řadíme především složeniny českého jazyka. Jako příklad uvádí Matušková znak ZEMĚKOULE – artikuluje se ZEMĚ, KOULE a přidává ještě další složeniny, např. SOCIOLINGVISTIKA, POLOOSTROV nebo STŘEDOVĚK.

Nesmyslným kalkem se překládá slovo z mluveného jazyka do českého znakového jazyka také prostřednictvím dvou morfémů, které nesou každý svůj lexikální význam, ale jejich sdružením vzniká spojitost, která se k prvotnímu překládanému slovu nijak nevztahuje. Podle Matuškové (s. 35) vznikají nesmyslné kalky hlavně v důsledku působení rodilých mluvčích českého jazyka v českém znakovém jazyce. Když například tlumočník nebo znakuující učitel nezná příslušný znak, vymyslí v tu chvíli vlastní, kalkuje zcela bezděčně nebo je nechtěně spojuje s dalšími výrazy, i přestože by rodilý neslyšící použil výraz jiný a náležitý.

Autorka (s. 39) dále kalky rozděluje do 4 základních skupin takto:

A) doslovný překlad

Tímto způsobem vznikají nejčastěji nepřesné kalky, jelikož se při přetváření slova z mluveného jazyka na znak českého znakového jazyka ztrácí význam z jazyka mluveného, např. PŘEZDÍVKA – artikuluji se znaky PŘES + DÍVKA. Dvě zvolená slova jsou sice vizuálně velmi podobná, ale se zcela odlišným významem.

B) motivované kalky

Z velké části se opět jedná o nepřesné kalky, protože jsou motivovány mluvenou češtinou. Jedná se o slova, která mají podobné mluvní obrazy, např. NÁCHOD – znak vychází z vizuálně podobného slova a artikuluje se jako ZÁCHOD (počáteční písmeno se změní z „n“ na „z“).

C) humorné kalky

Jedná se o kalky, které jsou používány jako vtipy ve skupinách neslyšících, kteří se navzájem dobře znají. Každý humorný kalk má svůj vhodný „nekalkový“ ekvivalent. Např. SYNEKDOCHA – někteří studenti z FF UK překládali tento znak humorně jako SYN + KDO + CHA, avšak pouze mezi sebou pro pobavení, nikoli na veřejnosti.

D) polokalky

Polokalky nazýváme složeniny, jejichž první část je pro nás srozumitelná – proběhl překlad z mluveného jazyka do českého znakového jazyka, ale druhá část znaku je nesrozumitelná – mluvčí ji překládá bez jakékoli významové souvislosti s mluveným jazykem nebo podobnosti mluvního obrazu. Příkladem může být PAMPELIŠKA – artikuluje se znak KVĚTINA, který má představovat první část složeniny, tedy PAMPE + LIŠKA, který je běžným označením zvířete (lišky).

3 Analýza materiálu

V této kapitole se zaměřím na analýzu videonahrávek z hodin lingvisticky zaměřených předmětů, které jsou vyučovány v českém znakovém jazyce nebo do něj tlumočeny. Cílem mé práce bylo vyhledat znaky pro termíny spojené s lingvistikou, a to jak lingvistikou mluvených jazyků, tak – a to prioritně – lingvistikou jazyků znakových. Před samotným rozbořem nejprve charakterizuji zdroje, se kterými jsem pracovala, popíši vybraný vzorek znaků a poté představím metodologické zpracování analyzovaných prvků. V průběhu popisu analýzy okomentuji případné tendence vybraného vzorku a nejasnosti vycházející ze zpracování vybraného materiálu.

3.1 Analyzované zdroje

Všechny znaky jsem excerpovala z videonahrávek hodin lingvisticky zaměřených předmětů, které jsou vyučovány v rámci oboru Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK a studijního programu Tlumočnictví českého znakového jazyka na VOŠ v Hradci Králové. Předměty jsem vybírala podle toho, na který jazyk jsou primárně zaměřeny, a také s ohledem na to, aby ve vzorku byly projevy jak neslyšících vyučujících, rodilých uživatelů českého znakového jazyka, tak slyšících vyučujících, které jsou tudíž tlumočeny do českého znakového jazyka.

Mezi předměty zaměřené primárně na český jazyk patří Seminář praktické češtiny, Současný český jazyk I – morfologie a Úvod do sociolingvistiky. Předměty věnující se českému znakovému jazyku jsou potom Úvod do studia znakového jazyka, Gramatika znakových jazyků a Struktura a fungování znakového jazyka. Ve většině zmíněných předmětů se samozřejmě pracuje s příklady z obou jazyků, primárně jsou však vždy zaměřeny pouze na jeden z nich. Naopak poslední předmět, Komparativní lingvistika, je postaven na představování analogických jevů jak v českém, tak v českém znakovém jazyce a porovnávání jejich produkce v obou jazycích. V tomto předmětu je tedy pozornost věnovaná oběma jazykům vyvážená.

Mou snahou bylo také vytvořit co nejrelevantnější průřez tématy z co nejvíce oblastí jazyka. Proto jsem do výběru zařadila jak předměty zaměřené na jedno odvětví lingvistiky (Současný český jazyk I – morfologie, Struktura a fungování znakového jazyka), tak i předměty obecnějšího charakteru nebo takové, které se věnovaly v průběhu svého konání různým tématům a oblastem (Seminář praktické češtiny, Úvod do studia znakového jazyka). Předmět Úvod do sociolingvistiky jsem zařadila, protože zkoumá sociální aspekty jazyka a má široký

interdisciplinární přesah. Při výuce byly proto používány odlišné odborné termíny, než při předmětech zaměřených na konkrétní rovinu jazyka.

Pro úplnou představu o zvolených předmětech uvádím v následující tabulce, čím se jednotlivé předměty zabývají (vycházím především z anotací jednotlivých předmětů) a v jakém ročníku jsou do výuky zařazeny.

předmět	náplň předmětu	cílový student
Úvod do sociolingvistiky	<i>„Účastníci předmětu získají představu o sociolingvistice jako jednom z přístupů k jazyku a jeho užívání, o jejích základních směrech a tématech se zvláštním zřetelem ke znakovým jazykům“ (SIS FF UK).⁸</i>	2. ročník Bc. studia
Seminář praktické češtiny	<i>„Rozšiřování a upevňování středoškolských znalostí o češtině“ (SIS FF UK).⁹</i>	výběrový předmět
Současný český jazyk I – morfologie	<i>„Předmět by měl podat ucelený vhled do morfologické stavby češtiny s akcentem aktuálních přístupů k jejímu pojetí. Náplní bude vymezení kategorií slovních druhů a přechodové hranice mezi nimi, funkční i formální morfologie, zabývat se budeme možnostmi zkoumat morfologické kategorie a tvary slov pomocí korpusových nástrojů. Tam, kde se to bude jevit jako účelné, se budeme v</i>	1. ročník NMGr. studia

⁸ Dostupné z:

<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=32e2c7307be08713316a57ceae168ba4&tid=&do=predmet&kod=ACN100206> [cit. 2018-05-07].

⁹ Dostupné z:

<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=32e2c7307be08713316a57ceae168ba4&tid=&do=predmet&kod=ACN300436> [cit. 2018-05-07].

	<i>maximální možné míře snažit o srovnání s principy českého znakového jazyka“ (HP)¹⁰.</i>	
Struktura a fungování znakového jazyka	<i>„Dosavadní poznatky studentů z oblasti fonetiky, fonologie a gramatiky jsou v tomto předmětu rozšířeny základními informacemi o lexikální stránce znakového jazyka tak, aby student získal relativně ucelenou představu o jeho struktuře(a) byl schopen nahlédnout ji i v konfrontaci s češtinou“ (SIS FF UK)¹¹.</i>	3. ročník Bc. studia
Gramatika znakových jazyků	<i>„Charakteristické strukturní rysy gramatiky znakových jazyků (s akcentem na český znakový jazyk)“ (SIS FF UK)¹².</i>	2. ročník Bc. studia
Úvod do studia znakového jazyka	<i>„Základní informace o vizuálně motorických jazycích a o jejich výzkumu“ (SIS FF UK)¹³.</i>	1. ročník Bc. studia
Komparativní lingvistika	<i>„Modul se bude zabývat lingvistickým porovnáním českého a českého znakového jazyka.(...)Lingvistické rozdíly nebo podobnosti mezi těmito dvěma jazyky budou vyučovány s důrazem na to, jak tyto</i>	2. ročník VOŠ

¹⁰ Anotace získána přímo z materiálů vyučující předmětu.

¹¹ Dostupné z:

<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=32e2c7307be08713316a57ceae168ba4&tid=&do=predmet&kod=ACN100143> [cit. 2018-05-07].

¹² Dostupné z:

<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=32e2c7307be08713316a57ceae168ba4&tid=&do=predmet&kod=ACN100203> [cit. 2018-05-07].

¹³ Dostupné z:

<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=32e2c7307be08713316a57ceae168ba4&tid=&do=predmet&kod=ACN100207> [cit. 2018-05-07].

	<i>vlastnosti ovlivňují proces tlumočení“ (syllabus VOŠ)¹⁴.</i>	
--	--	--

Žádný z obsahů zaznamenávaných hodin nebyl s vyučujícím předem konzultován a neexistoval ani seznam odborných termínů potřebných pro mou práci, který by vyučující předem obdrželi. Znakující také předem nevěděli, na co je můj výzkum zaměřen a jak budu s poskytnutým materiálem dále pracovat. Analyzovány jsou tedy spontánně použité znaky, které tlumočník či přednášející pro dané termíny (dá se předpokládat, že autenticky) používá.

Z celkového počtu šesti mluvčích byli dva neslyšící¹⁵ rodilí mluvčí, jejichž přednáška probíhala přímo v českém znakovém jazyce a byla tlumočena do českého jazyka, a čtyři slyšící mluvčí, jejichž projev byl tlumočen do českého znakového jazyka. Všichni tlumočníci jsou současnými studenty, bývalými studenty, či vyučujícími na Ústavu jazyků a komunikace neslyšících, a mají proto velmi podobný informační základ jednotlivých tlumočených předmětů a výchozí lingvistickou terminologii českého znakového jazyka. Oba neslyšící mluvčí přednáší o lingvistice českého znakového jazyka (s případným porovnáním s českým jazykem) a jsou řazeni mezi odborníky na tuto problematiku v České republice.

Přestože vychází všichni znakující ze stejného zázemí Ústavu jazyků a komunikace neslyšících, materiál potvrdil, že nelze předpokládat jednotné užívání lingvistických termínů v českém znakovém jazyce. V průběhu studia není nabízen předmět zaměřený na výuku terminologie, pouze ve třetím ročníku je do výuky českého znakového jazyka zařazeno téma lingvistika, v jehož rámci jsou představeny základní znaky z dané oblasti. Odborné znaky používané v rámci hodin mohou potom tlumočníci přejímat od svých zkušenějších kolegů, nebo mohou vznikat znaky zcela nové.

¹⁴ Viz Příloha č. III.

¹⁵ „Velké „N“ ve slově *Neslyšící* signalizuje, že se jedná o osobu, která je součástí komunity *Neslyšících* (pohled kulturní). Je to totožné s psaním velkého písmene u příslušníků jiných menšin. Malé „n“ ve slově *neslyšící* poukazuje jen k objektivně měřitelné velikosti ztráty sluchu u jednotlivých sluchově postižených lidí“ (Komárková In Kuchařová, str. 90). Osobně nahlížím komunitu neslyšících jako jazykovou a kulturní menšinu, abych však minimalizovala nejasnosti v terminologii užitě v rámci mé práce, používám termín „neslyšící“ s malým „n“ ve všech souvislostech, tedy i ve spojení s již zmiňovanou komunitou a kulturou.

3.2 Výběr znaků

Jak již uvádím výše, sběr znaků byl orientován pouze na ty, které se objevily v natočených materiálech. V žádném případě se tedy nejedná o přehled všech znaků lingvistických termínů, které jsou užívány, ale o cílený výběr z těch znaků, které videonahrávky poskytly. Nepochybně je tedy možné – a já sama bych to považovala za velmi užitečné – mnou získaný materiál do budoucna rozšiřovat a mapovat tak, aby bylo zaznamenáno co největší množství odborné lingvistické terminologie českého znakového jazyka. Samotný jazykovědný výzkum znakových jazyků, českého nevyjímaje, neustále pokračuje¹⁶ a rozpracovává další a další oblasti a bylo by vynikající, kdyby bylo možné současně postupovat i ve zpracování odborné terminologie.

Uváděný výběr jsem se snažila sestavit tak, aby byl co nejvíce reprezentativní. Znaký jsem vybírala podle několika různých faktorů. Jedním z nich byla frekvence výskytu určitého znaku (popř. odlišného znaku označujícího stejný význam) u více mluvčích¹⁷ v tematicky odlišných projevech. Dalším parametrem pro umístění do výběru byla příslušnost k jedné ze tří skupin¹⁸, které jsem si předem stanovila:

- 1) obecné lingvistické termíny
- 2) termíny specifické pro mluvenou rovinu mluvených jazyků (češtiny)
- 3) termíny specifické pro znakové jazyky (český znakový jazyk).

Dalším zohledňovaným faktorem byla moje osobní zkušenost z výuky lingvistických předmětů a náhledů tlumočení absolvovaných v průběhu mého studia. Vybírala jsem znaký, které byly hojně používány, prolínaly se různými jazykovědnými předměty, anebo jsme se je učili v rámci předmětu Český znakový jazyk, pokud bylo téma zaměřeno na lingvistickou terminologii.

Snažila jsem se také, pokud to termíny a materiály umožňovaly, uvádět komplementární antonyma¹⁹. Jak uvádí ve své diplomové práci Znamenáčková²⁰, vztah mezi těmito antonymy vychází z kontradikce (proto jsou nazývána také kontradiktorická). Komplementární opozita se navzájem vymezují, v jednom okamžiku může platit buď jedno, nebo druhé (např. živý ×

¹⁶ O počátcích a historii výzkumu znakového jazyka nejen v České republice pojednává Alena Macurová v publikaci Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí.

¹⁷ V mém výběru jsou maximální frekvencí 4 výskyty – viz Příloha I.

¹⁸ Podrobněji viz podkapitola 3.3.3.

¹⁹ O antonymech více zde: <https://www.czechency.org/slovník/OPOZITNOST>.

²⁰ Opozitnost v jazyce a (českém) jazykovém obrazu světa, DP, 2006.

mrtvý). Mohou se tedy vyskytovat jako samostatné lexémy, ale velmi často jsou také tvořeny přidáním negace skrze předponu *ne*²¹.

Po zohlednění všech těchto faktorů a dostupných materiálů jsem pracovala se 174 lingvistickými termíny českého znakového jazyka, o jejichž zpracování pojednává následující podkapitola. Tento finální seznam mi byl po konzultaci schválen vedoucí mé práce.

3.3 Metodologie zpracování

Každý excerpovaný znak jsem zanesla do tabulky (viz Příloha I) a vyplnila u něj následující informace: číslo znaku, glosa pro znak, možná glosa pro znak (pouze kalky 2. skupiny), zařazení do skupiny, popis artikulace, formální podoba, frekvence, shody/rozdíly mezi znakujícími, překlad do ČJ, význam. Nyní bych se ráda zastavila u některých z popisovaných informací a detailněji představila postup, který jsem zvolila, náhled na další řešení a případné komplikace a jejich řešení.

3.3.1 Glosa pro znak

Při zápisu glosy jsem se hned na počátku potýkala s komplikací, totiž jakou glosu vlastně zapsat. Okrouhlíková (s. 161) uvádí, že „*glosy jsou slova psaná velkými tiskacími písmeny, která jsou nejbližším možným vyjádřením významu příslušných znaků*“.

V analyzovaném materiálu se však nabízely glosy dvojího typu. Glosa, která koresponduje s mluvním komponentem²² daného znaku, a glosa, kterou nalezneme u kalků, jež jsem zařadila v rámci svého výzkumu do druhé skupiny²³. Do přehledu znaků jsem se rozhodla zanést glosy obě, aby si čtenář mohl utvořit ještě lepší představu o daném znaku.

Ve sloupečku Glosa pro znak jsou tedy uvedeny takové nejbližší možné významy znaků, které jsou shodné s jejich mluvními komponenty. Z tohoto důvodu se také téměř ve všech případech shodují s výrazem ve sloupečku Překlad do ČJ.

3.3.2 možná glosa pro znak (pouze kalky 2. skupiny)

Jak je již uvedeno výše, tato varianta glosy je pouze u termínů (kalků), které vzniknou v českém jazyce nově a v českém znakovém jazyce jsou artikulovány shodně jako některý

²¹ Viz termín NEVOKÁLNÍ v Příloze I.

²² Bakalářskou práci na téma mluvních komponentů v českém znakovém jazyce zpracovává Jiřina Vlková.

²³ Viz podkapitola 3.4 Formální podoba.

sémanticky blízký znak, který tímto procesem dosáhne nového dalšího významu. Do těchto glos se promítá právě zmiňovaný významově blízký znak a můžeme tak bezprostředně sledovat, kterému znaku přibyl nový význam.

Některé glosy v tomto sloupci jsou mnou vytvořené, neoficiální²⁴. Snažila jsem se v nich obsáhnout co nejpřesnější význam a pro odlišení od ostatních glos jsou uváděny v uvozovkách. Malými písmeny jsem také uváděla ke glosám spojení „negace hlavou“, a to v případech, že byl termín vytvořen užitím „kladného“ znaku (např. VOKÁLNÍ) a přidáním pohybu hlavy (a mimikou, která zápor podpoří), který vyjadřuje zápor, vznikl znak opačného významu (např. NEVOKÁLNÍ).

Problematickým termínem bylo MÍSTO ARTIKULACE, a to z toho důvodu, že byly artikulovány dva znaky (MÍSTO + POHYB), ale ke znaku byl přiřazen pouze jeden mluvní komponent – „místo“, který trval po dobu produkce obou znaků. Díky dvěma odlišným zápisům glosou však bylo možné tuto (v mém materiálu) anomálii zaznamenat.

3.3.3 Skupina

Jak již bylo řečeno výše, rozdělila jsem termíny do 3 skupin:

- 1) obecné lingvistické termíny = OLT
- 2) termíny specifické pro mluvenou rovinu mluvených jazyků (češtiny) = TMJ
- 3) termíny specifické pro znakové jazyky (český znakový jazyk) = TZJ

Do první skupiny, která zahrnuje obecné lingvistické termíny, jsem zařadila termíny spojené s jazykem jakožto komplexním fenoménem. Mnoho z nich je užíváno ve spojení s českým i českým znakovým jazykem, avšak ne vždy ve stejné míře a kontextu. Například IKONIČNOST a SIMULTÁNNOST²⁵ jsou jazykové rysy frekventovanější ve znakových jazycích, oproti tomu LINEÁRNOST je zase typičtější pro jazyky mluvené. Všechny tři termíny jsou však spojovány jak se znakovými, tak s mluvenými jazyky, a proto je řadím do první skupiny.

Do druhé skupiny spadají termíny, které souvisí se zvukem jakožto nosičem významu v mluvených jazycích, což je jeden z hlavních rozdílů²⁶ mluvených a znakových jazyků. Patří

²⁴ Např. znak č. 15, 24, 38 a další.

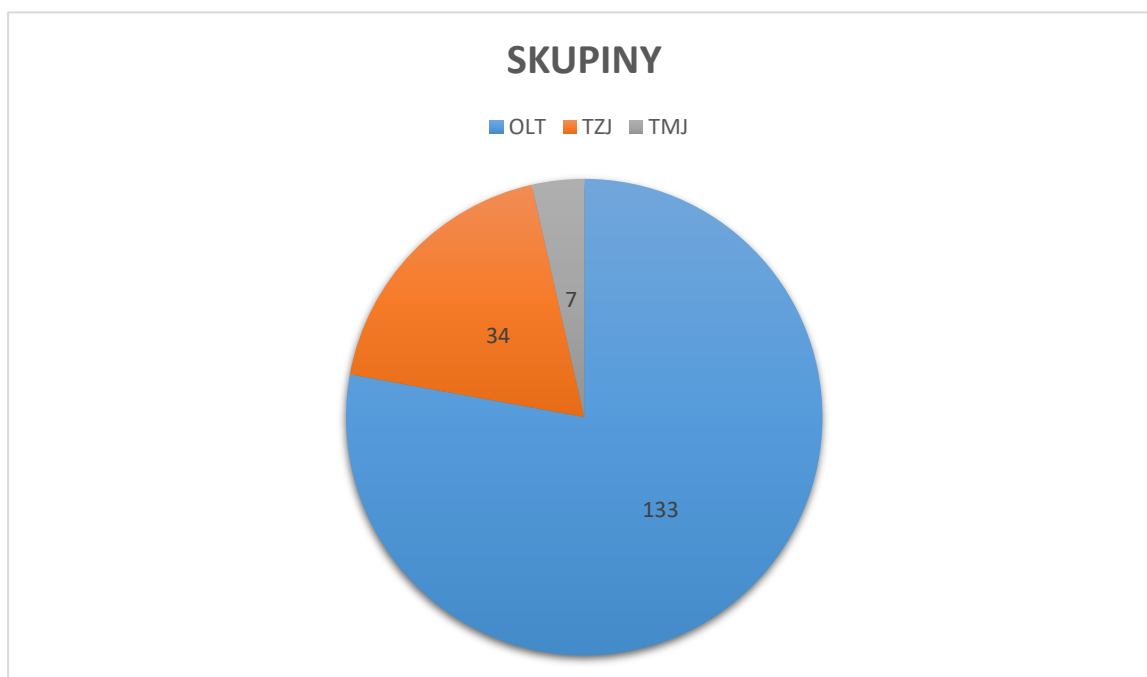
²⁵ K simultánnosti a lineárnosti více Macurová (2001, str. 71–72).

²⁶ O nosičích významu v českém znakovém jazyce pojednává Macurová (tamtéž).

sem tedy termíny jako FONETIKA, INTONACE, VOKÁLNÍ a další. Termín NEVOKÁLNÍ by se díky svému (ne)spojení se zvukem také nabízel zařadit do této skupiny, ale vzhledem k jeho velmi typickému použití ve spojení s prostředky znakového jazyka jsem ho zařadila do třetí skupiny.

Třetí skupina (TZJ) obsahuje termíny specifické pro (český) znakový jazyk. Řadím sem jednotlivé typy sloves²⁷, které v českém znakovém jazyce rozlišujeme (PROSTÁ, SHODOVÁ, PROSTOROVÁ, RECIPROČNÍ), dále např. STŘÍDÁNÍ ROLÍ, podmínky SYMETRIE a DOMINANCE nebo KOMPONENT. Tento termín se objevuje i ve spojení s českým jazykem, nicméně zde nabývá svého obecného významu „díl, součást“²⁸. Ve spojení se znakovými jazyky je KOMPONENT součástí ustálených terminologických spojení, jako je např. ORÁLNÍ KOMPONENT nebo KOMPONENTY znaku, tedy TVAR RUKY, POHYB a MÍSTO ARTIKULACE, které také řadím do skupiny TZJ.

Rozložení počtu znaků v jednotlivých skupinách můžeme sledovat na následujícím grafu. Domnívám se, že i kdyby bylo složení analyzovaných předmětů jiné, první skupina obecně lingvistických termínů bude stále nejpočetnější, jelikož sem patří základní a nejvíce frekventované lingvistické termíny z obou jazyků. Zbývající dvě skupiny by mohly ve stejném případě svůj podíl na celkovém počtu termínů určitě zvětšit, nicméně převládajícího procentuálního zastoupení by dle mého názoru nedosáhly.

Obrázek 3: rozložení analyzovaných znaků do skupin OLT, TZJ, TMJ

²⁷ Typy sloves v ČZJ popisují Macurová a Bímová (2001, str. 90–94).

²⁸ Přejato z Velkého slovníku cizích slov (2008, str. 381).

3.3.4 Popis artikulace

Pro vyjádření artikulace znaků jsem zvolila slovní deskripci s využitím ustálených výrazů pro popis místa artikulace, orientace dlaně/dlaní a pohybu, stejně jako symbolů pro tvar ruky²⁹ z Notáčnického systému pro český znakový jazyk od Aleny Macurové. Zmíněný notační systém v plné šíři jsem ve své práci nepoužila. Domnívám se, že slovní popis je přístupnější pro veřejnost, která může z mé práce čerpat, a také, že ne všichni tlumočníci a studenti, kteří by mohli moji práci využívat, ovládají notační systém natolik, aby pro ně byl při artikulaci znaku s pomocí mé práce pohodlnější než zvolený slovní popis. Samozřejmě si uvědomuji, že není bezchybný a při produkci znaků, které jsem pro popis zvolila, mohou nastat nejasnosti. I proto jsou přílohou mé práce fotografie všech znaků z videonahrávek, které jsem analyzovala.

Vytvořila jsem si dvě šablony, jednu pro jednoruční (1R) a druhou pro dvouruční (2R) znaky, aby měl popis vždy stejnou formu.

1R: místo artikulace, tvar ruky, orientace dlaně, (orientace prstů), pohyb, (kontakt)

2R: obě ruce aktivní/aktivní + pasivní, místo artikulace, tvar rukou, orientace dlaní, (vzájemná poloha rukou), (orientace prstů), pohyb, (kontakt)

Použité zkratky:

- akt. = aktivní
- pas. = pasivní
- NP = neutrální prostor³⁰
- L = levá ruka
- P = pravá ruka
- p. = pohyb
- opak. = opakovaný
- alt. = alternativní
- sim. = simultánní
- kruh. = kruhový
- vert. = vertikální³¹
- horiz. = horizontální³²
- kont. = kontakt

²⁹ Viz Příloha II.

³⁰ „Prostor před tělem, kde se ruce pohybují volně a přirozeně“ – definice přejata z tabulky Symboly TAB – místo artikulace (Macurová, Notáčnický systém pro český znakový jazyk, str. 2).

³¹ Druh kruhového pohybu, který je „rovnoběžný s tělem znakovjícího“ (Macurová, tamtéž, str. 7).

³² Druh kruhového pohybu, který je „rovnoběžný s podlahou“ (Macurová, tamtéž, str. 7).

Z již zmiňované notace jsem vycházela i při užívání symbolů pro lepší orientaci v popisu znaku. U termínů, které se skládají z více samostatných znaků (např. MATEŘSKÝ JAZYK je složen ze znaků MÁMA a JAZYK), jsem využila pro oddělení jednotlivých částí znaků dvojitou šikmou čáru //³³. V případě, že se v průběhu produkce znaku změní místo artikulace nebo tvar ruky, zapisuji novou podobu znaku do hranatých závorek []³⁴.

V případě, že byl ve znaku použit kruhový pohyb, uváděla jsem vždy informaci o jeho směru, tedy po směru nebo proti směru hodinových ručiček. V rámci úspory místa jsem zvolila zkrácený zápis této informace a v popisu artikulace tak uvádím pouze „po směru“ nebo „proti směru“³⁵ a ve všech případech je tímto směrem již zmiňovaný směr hodinových ručiček.

Téměř všechny ve znacích užitě tvary ruky byly dohledatelné v tabulce z Notačního systému. Jediným problematickým se jevil termín MORFÉM a s ním úzce související MORFOLOGIE. MORFÉM byl artikulován 4 znakujícími, z nichž pouze jeden použil tvar ruky z tabulky pro český znakový jazyk (tvar B), další dva použili tvar „W“ a jeden mluvčí tvar „4“, které v tabulce nejsou³⁶. Užitě „cizí“ tvary ruky nejvíce připomínají písmeno W z české jednoruční prstové abecedy³⁷ a číslovku 4 z českého znakového jazyka. V přehledu znaků jsem tuto realizaci tvaru ruky značila jako „W“ a mohu tak konstatovat, že při artikulaci termínu MORFOLOGIE byl v obou případech použit shodný tvar „W“.

3.3.5 Formální podoba

Při určování formální podoby znaku jsem volila z následujících možností, které jsou popsány v kapitole 2.2.1:

- prstová abeceda
- inicializace
- kalk z českého jazyka (kalk z ČJ)
- kalk z jiného jazyka
- vlastní znak českého znakového jazyka (vlastní znak ČZJ)

Využití **prstové abecedy** při produkci znaku se v mých materiálech objevilo pouze jednou³⁸, a to u znaku se třemi výskyty, kdy u zbylých dvou byl použit znak. Dá se tedy

³³ Viz znak č. 40 v Příloze I.

³⁴ Např. znak č. 34 v Příloze I.

³⁵ Viz např. znak č. 67 v Příloze I.

³⁶ Tvar ruky 4 byl do tabulky doplněn Lenkou Okrouhlikovou při rozpracování Modifikace notačního systému pro český znakový jazyk studenta K. Beneše.

³⁷ Viz obrázek č.1 v kapitole 2.2.

³⁸ Viz znak č. 26 v Příloze I.

předpokládat, že tlumočnické neměl pro termín znak, a proto přistoupil k užití prstové abecedy, aby potřebný termín předal.

Inicializace místo znaku se ve videonahrávkách objevila třikrát. Jednalo se o znaky LEXÉM, RÉMA a SYNTAX. Nemohu s jistotou určit, zda byla pro produkci inicializovaných znaků využita více dvouruční prstová abeceda, která je uváděná jako na našem území více užívaná³⁹. U znaku SYNTAX je to sice nesporné, zde byla využita dvouruční prstová abeceda, ale u znaku LEXÉM zvolenou abecedu nepoznáme, jelikož obraz písmene „L“ vypadá v obou abecedách shodně. Pro znak RÉMA byla využita jednoruční prstová abeceda.

U výskytu inicializace jsem přemýšlela i o možnosti, že byl daný jev zmíněn v předchozích hodinách, kde byl například artikulován prstovou abecedou a až poté se zavedla inicializace, kterou jsem analyzovala ve svém výzkumu. Vzhledem k souslednosti videí, která jsem měla k dispozici, mohu tento proces vyloučit u termínů RÉMA a LEXÉM. Spolu s inicializací bylo však tlumočnickem vždy odkázáno k napsanému českému termínu. U znaku SYNTAX bohužel nemohu situaci okomentovat, jelikož nevlastním materiál, který by mi napomohl užití znaku rozřešit.

Kalky z českého jazyka představují nejpočetnější skupinu analyzovaných znaků. Ve svém výzkumu nerozlišuji druhy kalků tak, jak uvádím v teoretické části⁴⁰. Jsem však přesvědčena, že by bylo velmi užitečné tuto oblast v budoucnu rozpracovat. V takovém případě by ale bylo vhodné provést samostatný výzkum, který by byl zaměřený primárně na typy kalků. Domnívám se, že pro obecný přehled lingvistické terminologie českého znakového jazyka není natolik podstatné, o jaký druh kalku se jedná, ale že pro představu o tendencích této specifické slovní zásoby stačí viditelný fakt, totiž, že kalků je zde opravdu velké množství.

Nicméně mnou zkoumaný vzorek kalků z českého jazyka vykazuje jisté tendence, které by bylo, myslím si, vhodné okomentovat. Kalky z mých materiálů mohu rozdělit do dvou skupin. V první skupině jsou termíny, které vznikly přidáním dalšího významu k již existujícímu českému slovu, a tento nový význam se kalkově přenesl do českého znakového jazyka. Řadím sem například termín KOŘEN, který má shodné významy v českém i českém znakovém jazyce.

Do druhé skupiny řadím takové termíny, které vzniknou nově pro nějakou skutečnost v českém jazyce, a v českém znakovém jazyce je pro ně použít nějaký významově blízký znak (nevytvoří se znak nový), který získá nový význam. Do této skupiny kalků řadím například IKONIČNOST, která je artikulována shodně jako OBRAZ.

³⁹ K tématu více např. Macurová (2008), Hudáková (2008).

⁴⁰ Viz kapitola 2.2.1.

V materiálu, který jsem analyzovala, jsem určila celkem 123 kalků⁴¹, které bych se nyní pokusila pro ilustraci rozdělit do dvou výše popisovaných skupin.

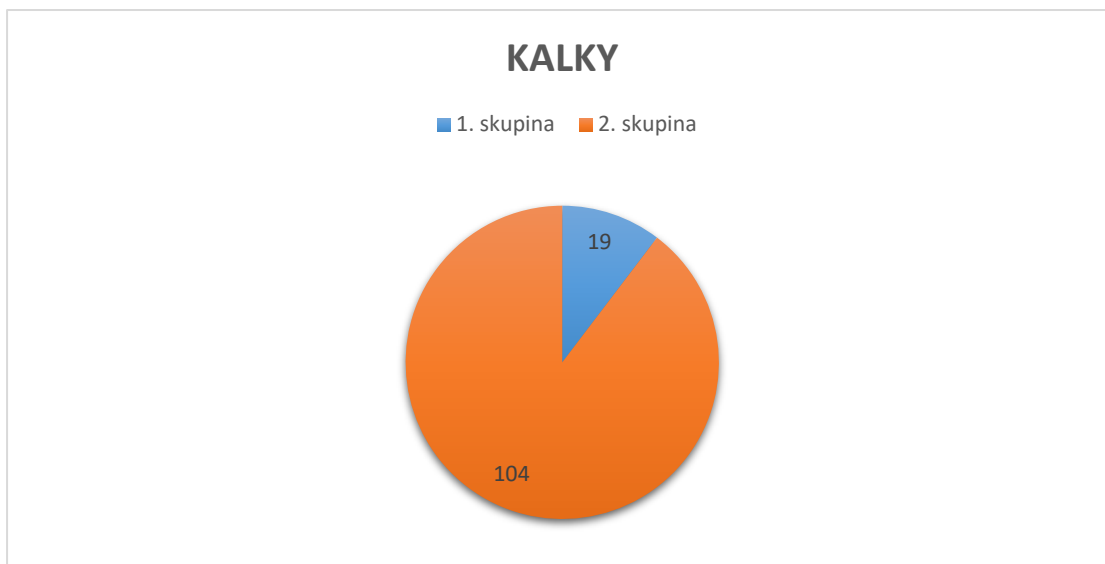
1. skupina: ČÍSLO, JAZYK, KOŘEN, OSOBA, JMÉNO, PÁD, PŘEDMĚT, ROD, (SLOVNÍ) ZÁSOBA, VLASTNÍ (JMÉNO), VZOR

2. skupina: AGLUTINAČNÍ, ANTONYMIUM, ARBITRÁRNOST, CITOSLOVCE, ČASOVÁNÍ, ČÍSLOVKY, DEIXE, DOMINANCE, DOPLŇOVACÍ (OTÁZKA), DUBLETA, DVOJÍ ČLENĚNÍ, FLEKTIVNÍ (JAZYK), FONETIKA, FONOLOGIE, FRAZÉM, IKONICHNOST, INFINITIV, INKORPORACE, IZOLAČNÍ (JAZYK), JEDNOTNÉ (ČÍSLO), JMENNÝ (ROD), KALK, KOMPONENT, KOMPOZICE, KONCOVKA, LEXIKOLOGIE, MANUÁLNÍ, MATEŘSKÝ (JAZYK), MINIMÁLNÍ PÁR, (MÍSTO) ARTIKULACE, MNOŽNÉ (ČÍSLO), MORFOLOGIE, NEGATIVNÍ, NEMANUÁLNÍ, NEUTRUM, NEVERBÁLNÍ, NEVOKÁLNÍ, NEŽIVOTNOST, ODVOZOVÁNÍ, OHEBNÉ (SLOVO), ORÁLNÍ KOMPONENT, OZNAMOVACÍ VĚTA, PODMĚT, PODSTATNÉ (JMÉNO), POLOSHODOVÉ (sloveso), PROSTÉ (sloveso), PROSTOROVÉ (sloveso), PŘEDLOŽKA, PŘÍDAVNÉ (JMÉNO), PŘÍSLOVCE, PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ, PŘÍTOMNÝ (ČAS), PSYCHOLINGVISTIKA, RECIPROČNÍ (sloveso), ŘEČNICKÁ (OTÁZKA), SÉMANTIKA, SHODOVÉ (sloveso), SIMULTÁNNOST, SKLOŇOVÁNÍ, SLOVESO, SLOVOSLED, SLOVOTVORBA, SLOŽENINA, SOCIOLINGVISTIKA, SOUHLÁSKA, SPECIFICKÝ (ZNAK), STUPŇOVÁNÍ, SYMETRIE, VERBÁLNÍ, VOKÁLNÍ, ZÁJMENO, ZJIŠŤOVACÍ (OTÁZKA), ZKRATKA, ZNAKOSLED, ZNAKOVACÍ (PROSTOR), ZPŮSOB, ŽIVOTNOST.

Na grafu je jasně vidět, že v mém materiálu převažuje druhá skupina kalků. Častěji byl tedy k českému termínu přiřazen významově podobný znak českého znakového jazyka. Není ovšem vyloučeno, že kdyby byl analyzovaný materiál odlišný, nebyl by rozdíl tak markantní. Domnívám se však, že by kalky z druhé skupiny stále převažovaly nad kalky ze skupiny první. Podobné tendence by zřejmě vykazoval i český jazyk a při analýze terminologie by bylo v první skupině kalků také méně výrazů. K přenášení významu dochází například mezi jednotlivými vědními oblastmi – např. VALENCE se vyskytuje v chemii a lingvistice, MORFOLOGIE v biologii a lingvistice.⁴²

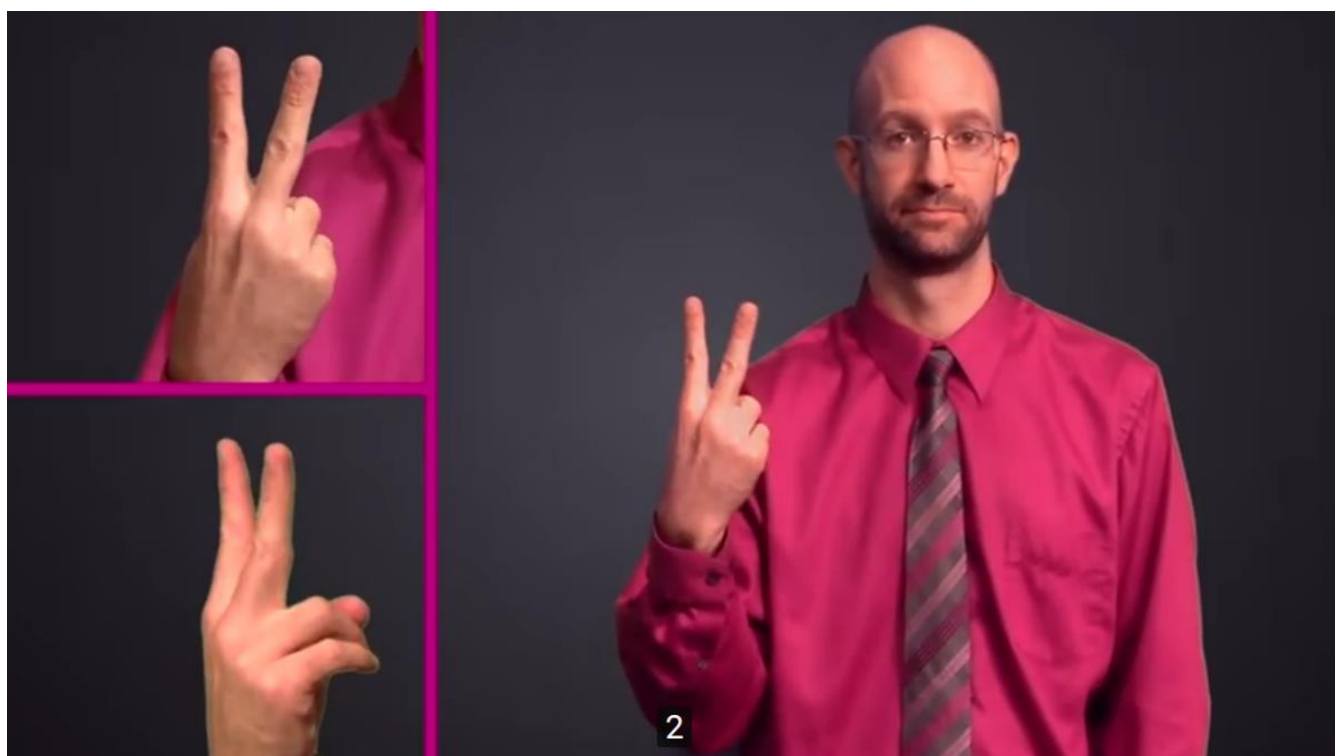
⁴¹ Viz Příloha I.

⁴² srovnání např. Čechová, str. 68.

Obrázek 4: Rozložení analyzovaných kalků

Kalk z jiného jazyka jsem při analýze materiálu určila jeden. Jedná se o termín DUÁL. Spojitost s číslovkou dvě je zjevná, nebyl však použit znak z českého znakového jazyka, ale pravděpodobně z amerického znakového jazyka.

Obrázek 5: číslovka 2 v ASL⁴³

⁴³ Zdroj obrázku: Numbers 1 to 30 | ASL – American Sign Language (<https://www.youtube.com/watch?v=hFCXyB6q2nU>).

Tento tvar ruky je využíván i v dalších znacích českého znakového jazyka, kde je důležité zmínit nějaké dvě možnosti, dvě varianty (např. znak BILINGVISMUS). Mou domněnku, tedy že se jedná o kalk z ASL, podporuje fakt, že v americkém znakovém jazyce se termín BOTH, do ČJ přeloženo jako OBA⁴⁴, artikuluje zcela shodně, jako termín DUÁL v ČZJ.

Obrázek 6: BOTH (první část)

Obrázek 7: BOTH (druhá část)⁴⁵

Jako **vlastní znaky ČZJ** jsem určila takové, které považuji za znaky základní. Z mnohých vychází další termíny, které už jsou kalky z druhé skupiny, které podrobně rozebírám výše. Jako vlastní znak určuji například termín FONÉM, ze kterého vychází FONOLOGIE, jež je artikulována zcela shodně a došlo tedy k přiřazení sémanticky podobného znaku ČZJ k nově vzniklému termínu v ČJ. V materiálu jsem jich určila celkem 56⁴⁶. I zde ovšem platí, že kdyby stejný materiál zpracovával někdo jiný, může dojít k mírně odlišným výsledkům. Celkové rozložení formální podoby analyzovaných znaků můžeme vidět na přiloženém grafu.

Ten přehledně ukazuje, že analyzované znaky jsou převážně kalky, popřípadě vlastní znaky ČZJ. Domnívám se, že je to velmi pozitivní ukazatel toho, že byly v případě mých materiálů většinou používány plnovýznamové znaky a zcela výjimečně systémy využívající obrazy písmen českého jazyka (prstová abeceda a inicializace), jejichž používání je velmi náročné na percepci a pro neslyšícího příjemce nepohodlné, zvláště je-li nadužíváno.

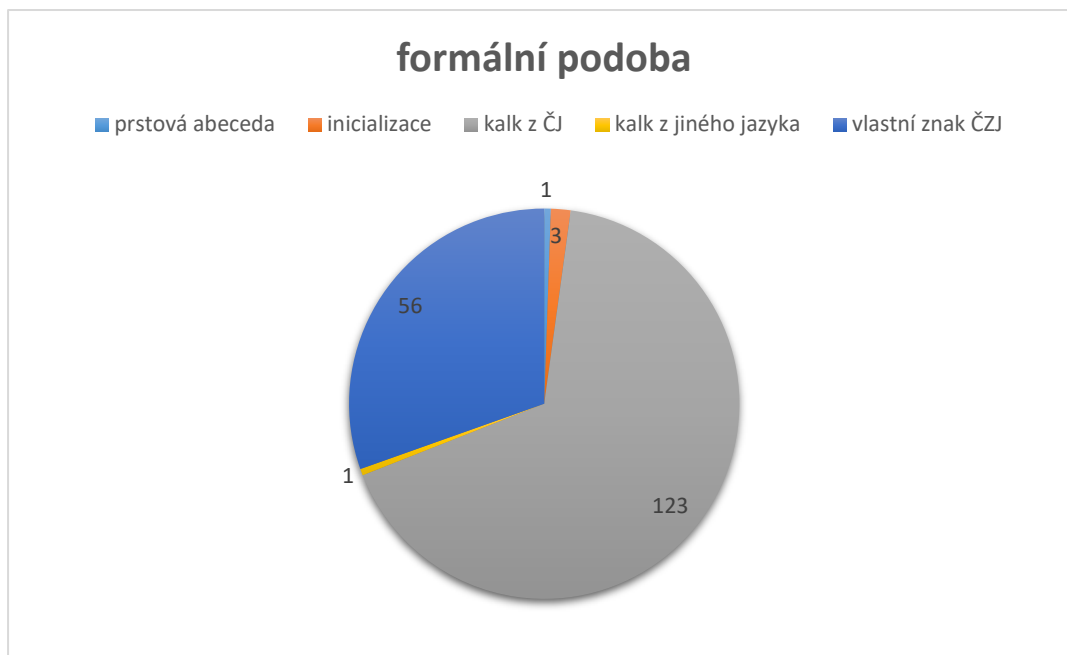
Po sečtení všech položek grafu dostaneme číslo 184, které ovšem nekoresponduje s počtem všech znaků, tedy 174. K rozdílu deseti znaků dochází existencí složenin⁴⁷, které obsahují jak kalk z ČJ, tak vlastní znak ČZJ.

⁴⁴ Přeložila LS.

⁴⁵ Zdroj obrázku 6 a 7: Internetový slovník Spreadthesign (<http://spreadthesign.com/>).

⁴⁶ Přehled všech znaků v Příloze I.

⁴⁷ Viz např. znak č. 76 (ŘEČNICKÁ OTÁZKA).

Obrázek 8: rozložení formální podoby analyzovaných znaků

3.3.6 Frekvence

Data ve sloupečku frekvence udávají, kolikrát se daný termín objevil v analyzovaných videonahrávkách u různých znakových osob. Nezaměřovala jsem se na opakovanou produkci jednoho termínu stejnou osobou (tyto znaky jsem zpracovávala pouze v případě, že v produkci jednoho znakového se určitý termín objevil v odlišných provedeních – poté jsem s každým novým provedením pracovala jako s dalším výskytem znaku), ale naopak jsem sledovala, jak produkovali stejný termín různí znakoví, abych získala základní přehled o ustálenosti a známosti určitého znaku. Nejvyšší zachycený počet produkce jednoho znaku jsou 4.

Termín se ve zkoumaném objemu dat často objevil pouze jednou, což je dáno povahou materiálu. Jak jsem již zmiňovala, výuka nebyla kvůli sběru materiálu nikterak měněna a vyučující pokračovali v probíraných tématech podle svého plánu. Bylo tedy opravdu dílem náhody, v kolika tématech se budou jednotlivé videonahrávky shodovat a poskytnou tak jazykový materiál k porovnání.

3.3.7 Shody/rozdíly mezi znakovými

Shody a rozdíly mezi jednotlivými znakovými uvádím pouze u znaků, které měly více než jeden výskyt. V případě, že se od sebe znaky nijak nelišily, uvádím v buňce informaci „shodné“. V případě odlišnosti vždy uvádím, v jakém parametru k ní došlo, a přidávám

odpovídající popis artikulace. V případě, že se změnou jednoho nebo více parametrů došlo i ke změně formální podoby znaku, uvádím ji *kurzívou*⁴⁸.

Jak již zmiňuji výše, v některých případech se nemusí jednat o odlišnou produkci znaku různými osobami, ale o různé artikulace téhož znaku jedním znakovujícím. Důvody, proč znakovující neuvedli stejný znak ve všech případech, nebyly předmětem mého zkoumání a ponechávám je tedy stranou. Nepochybně by ale bylo zajímavé se tomuto tématu podrobněji věnovat.

Pořadí, ve kterém jsem znaky v případě rozdílné artikulace do tabulky zapsala, nevypovídá nic o kvalitě nebo vhodnosti dané produkce znaku. Materiály jsem zpracovávala po jednotlivých znakovujících, a zanášela je do tabulky postupně. Není to tedy tak, že by byl první uvedený znak jakousi citátovou formou a následující „nesprávnými“ modifikacemi základního tvaru znaku. Velmi často se od sebe jednotlivé produkce znaku liší pouze jedním parametrem, například tvarem ruky nebo pohybem. Objevila se však i výjimka, a to termín KORPUS, kdy byly použity dva zcela odlišné znaky⁴⁹. Se znakem, který je v tabulce uveden jako první⁵⁰, jsem se během svého studia setkala mnohokrát. Druhá artikulace⁵¹ pro mě byla zcela nová a pátrala jsem, čím by mohla být motivována. Domnívám se, že se jedná o kalk z českého jazyka a sémanticky podobným znakem z ČZJ bude DATABÁZE, jelikož část znaku (druhá a třetí) je artikulována shodně.

Obrázek 9: DATABÁZE (první část)

Obrázek 10: DATABÁZE (druhá část)⁵²

⁴⁸ Viz např. znak č. 94 v Příloze I.

⁴⁹ Podrobněji znak č. 34 v Příloze I.

⁵⁰ Viz obrazové přílohy – znak č. 34.

⁵¹ Viz obrazové přílohy – znak č. 34a.

⁵² Zdroj obrázku 9 a 10: Internetový slovník Spreadthesign (<http://spreadthesign.com/>).

Obrázek 11: DATABÁZE (třetí část)⁵³

Tabulka v Příloze I tedy při horizontálním čtení nabízí přehled shodných či odlišných artikulací znaků, které zvolili jednotliví znakoví pro tentýž termín z českého jazyka. Fotografie zkoumaných znaků jsou k nahlédnutí v obrazové příloze této práce.

3.3.8 Překlad do ČJ

Sloupec obsahuje překlady jednotlivých znaků do českého jazyka. Tyto překlady jsou shodné s českým termínem, který užil mluvčí (v případě neslyšícího přednášejícího tlumočnick). V případě, že tlumočnick (neslyšící přednášející) použil stejný mluvní komponent jako mluvčí (tlumočnick), bude se překlad shodovat s glosami pro znak ve druhém sloupečku tabulky.

3.3.9 Slovníkový význam

Slovníkový význam byl zařazen pro úplný přehled o každém jednotlivém termínu. Pracovala jsem převážně se Slovníkem lingvistických termínů pro filology od E. Lotka (v tabulce je tento zdroj označen „(1)“), v některých případech jsem také využila czechEncy Nový encyklopedický slovník češtiny (v tabulce označeno „(2)“). Definice termínů jsou z obou zdrojů věrně citovány bez jakýchkoli úprav. Některé termíny, jež obsahuje Slovník pro filology, byly k dohledání i ve Slovníku hluchoty⁵⁴, ale jelikož byly všechny zařazeny do skupiny OLT,

⁵³ Zdroj obrázku 4, 5 a 6: Internetový slovník Spreadthesign (<http://spreadthesign.com/>)

⁵⁴ Dostupné z: <https://elektra.ff.cuni.cz/studijni-texty/ustav-jazyku-a-komunikace-neslysicich/slovník-hluchoty>.

použila jsem Lotkovy definice. Další termíny pochází z Nového akademického slovníku cizích slov, který nese číslo „(3)“.

Definice termínů ze skupiny TZJ jsem čerpala z více zdrojů. Vycházela jsem z publikace *Encyclopedia of Language and Linguistics*, kde heslo *Znakový jazyk* zpracovala B. Woll. Parafrazované definice přeložené do češtiny jsou označeny číslem „(4)“. Dále jsem použila články od Macurové, a to Nemanuální prostředky ve znakových jazycích „(5)“, Poznáváme český znakový jazyk, český znakový jazyk v kontaktu „(6)“ a Poznáváme český znakový jazyk II. Slovesa a jejich typy „(8)“. Pro definici jednoho termínu byl využit článek od Motejzíkovej – Poznáváme český znakový jazyk V. Specifické znaky. Tato citace je označena číslem „(7)“.

V tabulce se také vyskytují definice, které jsem na základě dosavadních studijních znalostí navrhla sama, protože se mi nenaskytl vhodný zdroj, odkud by šla vymezení pojmu čerpat. Takové jsou označeny mými iniciály „(LS)“.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala odborné terminologii, zejména poté odborné terminologii českého znakového jazyka pro oblast lingvistiky. Na základě literatury jsem nejprve představila odborné názvosloví a vývoj odborného termínu. Poté následovaly podrobněji rozvedené odborné termíny právě pro oblast lingvistiky a způsoby utváření odborného termínu v českém a českém znakovém jazyce.

Hlavním cílem mojí bakalářské práce bylo zanalyzovat vybrané termíny českého znakového jazyka z oblasti lingvistiky a prezentovat jejich přehled s informacemi o artikulaci znaku, formální podobě znaku, výskyt více variant znaku a další. Zpracovala jsem autentické znaky získané z videonahrávek hodin lingvisticky zaměřených předmětů na oboru Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a studijním programu Tlumočnictví českého znakového jazyka na Vyšší odborné škole v Hradci Králové.

Sesbíraný a následně zkoumaný materiál vykázal tendence, které jsem očekávala, a které především vychází z faktu, že odborná terminologie užívaná na vysokoškolské půdě není prozatím zcela sjednocená a kodifikovaná. V materiálu se totiž vyskytly četné koexistence více variant určitého znaku a nabídly tak škálu možností, jak daný termín ukazovat. Mým cílem nebylo v tomto případě určit jednu správnou variantu, ale právě naopak představit všechny přítomné. Potvrdilo se také, že určité způsoby tvoření odborných termínů jsou frekventovanější, než ostatní. Největší část odborných termínů v mnou zkoumaném materiálu tvoří kalky z českého jazyka a druhou nejfrekventovanější možností byl vlastní znak českého znakového jazyka. Je ale důležité znovu poznamenat, že šlo o vybrané znaky z určitých hodin, a kdyby byl materiál jiný, výsledky analýzy mohly být odlišné. Nemůžeme tedy tvrdit, že nejfrekventovanější skupinou budou vždy kalky, ale můžeme předpokládat, že jich bude v oblasti lingvistické terminologie velké množství.

Domnívám se, že výsledný materiál může být prvním krokem k případnému sjednocování lingvistické terminologie českého znakového jazyka, a bylo by velmi užitečné ho rozšiřovat tak, aby zmapoval co nejvíce odvětví daného oboru. Vypracovaný přehled znaků by potom mohl být prakticky využitelný nejen na Ústavu jazyků a komunikace neslyšících. Nově přichodící tlumočník by mohl tento materiál využít v rámci svých příprav na tlumočení některého z lingvisticky zaměřených předmětů, studenti oboru Čeština v komunikaci neslyšících při upevňování znalosti hojně používaných znaků. V neposlední řadě by tento materiál mohl sloužit i pro učitele žáků a studentů s vadou sluchu.

Použitá literatura

BOZDĚCHOVÁ, I. *Současná terminologie: se zaměřením na kolokační termíny z lékařství*. V Praze: Karolinum, 2009. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 978-80-246-1539-4.

BROWN, K. *Encyclopedia of Language and Linguistic*. 2nd ed. New York: Elsevier Science, 2005. ISBN 978-0-08-044854-1.

ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

Hausenblas, K. *K specifickým rysům odborné terminologie*. In Bělič, J. (ed.), *Problémy marxistické jazykovědy*, 1962, 248–260.

HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

HORECKÝ, J. *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1956.

HUDÁKOVÁ, A. *Prstová abeceda pro tlumočníky*. 2. vyd., Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-96-3.

JEDLIČKA, A. *Josef Jungmann a obrozenecká terminologie literárněvědná a lingvistická*. 1948 (1949).s. 30–33

KARLÍK, P., Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X.

KARLÍK, P., Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.

KARLÍKOVÁ, H. (2017): KALK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

KOPECKIJ, L. *O lexikálním plánu hospodářského jazyka*. Slovo a slovesnost, ročník 1 (1935), číslo 2, s. 120-122

KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.

- KUCHAŘOVÁ, L. a Jitka KOHUTOVÁ. *Jazyk neslyšících: [informační a vzdělávací publikace o českém znakovém jazyce]*. Praha: Univerzita Karlova, 2005, 97 s.
- LOTKO, E. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 3. vyd. dotisk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. Učebnice. ISBN 80-244-0720-5.
- MACUROVÁ, A. *Slovní zásoba a terminologie českého znakového jazyka*. Speciální pedagogika, 18, 2008, č. 2, s. 138–148.
- MACUROVÁ, A. a Radka NOVÁKOVÁ. *Poznáváme český znakový jazyk. Český znakový jazyk v kontaktu*. Speciální pedagogika, 18, 2008, č. 4, s. 278–298.
- MACUROVÁ, A. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87218-00-6.
- MACUROVÁ, A. *Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky)*. Speciální pedagogika, 11, 2001, č. 2, s. 69–75.
- MACUROVÁ, A. a Petra Bímová. *Poznáváme český znakový jazyk II. (Slovesa a jejich typy)*. Speciální pedagogika. 2001, roč. 11, č. 5, s. 285–296.
- MACUROVÁ, A. *Nemanuální prostředky ve znakových jazycích: stručné poznámky úvodem*. Speciální pedagogika. 2012, roč. 22, č. 1, s. 13–19.
- MACUROVÁ, A. *Notační systém pro český znakový jazyk*.
- MACHOVÁ, S. *Terminolografie*. In: *Manuál lexikografie*. H&H, Praha 1995, s. 137 – 157.
- MATUŠKOVÁ, Stanislava. *Kalk v českém znakovém jazyce*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Vysuček.
- MOTEJZÍKOVÁ, J. *Poznáváme český znakový jazyk V. (Specifické znaky)*. Speciální pedagogika. 2003, roč. 13, č. 3, s. 218–226.
- NEKULA, M. (2017): *VÝPŮJČKA*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.
- NOVÁKOVÁ, R.; VYSUČEK, P.; ŠUCHOVÁ, L., et al. *Slovník český jazyk - český znakový jazyk. Školská jazykovědná terminologie pro 1. a 2. stupeň ZŠ*. DVD. Praha: ÚČJTK FF UK, 2007.

OKROUHLÍKOVÁ, L. *Notace znakových jazyků*. Speciální pedagogika. 2007, roč. 17, č. 3, s. 160–176.

POŠTOLKOVÁ, B. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia, 1984. Studie ČSAV, 1984, č. 21.

Příruční slovník jazyka českého. Praha: SPN, 1953.

RICHTÁROVÁ, E., kolektiv autorů. *Velký slovník cizích slov*. Český Těšín: Ing. Iveta Pallaiová, Pali, 2008. ISBN 978-80-903875-3-9.

Roudný, M. *Z historie českých definic odborného názvu*. SaS 38, 1977, 237–240.

Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Academia, 1966.

SOCHOR, K. *Příručka o českém odborném názvosloví*. Praha: Československá akademie věd, 1955. Věda všem (ČSAV).

TWILHAAR, J. N., Bogaerde, B.: *Concise Lexikon for Sign Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 2016. ISBN: 978 90 272 1233 7.

ZNAMENÁČKOVÁ, Eva. *Opozitnost v jazyce a (českém) jazykovém obrazu světa*. Praha, 2006. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

Přílohy

Příloha I

ČÍSLO ZNAKU	GLOSA PRO ZNAK	MOŽNÁ GLOSA PRO ZNAK (pouze kalky 2. skupiny)	SKUPINA	POPIS ARTIKULACE	FORMÁLNÍ PODOBA	FREKVENCE	SHODY/ROZDÍLY MEZI ZNAKUJÍCÍMI (a)	SHODY/ROZDÍLY MEZI ZNAKUJÍCÍMI (b)	SHODY/ROZDÍLY MEZI ZNAKUJÍCÍMI (c)	PŘEKLAD DO ČJ	SLOVNÍKOVÝ VÝZNAM
1	AGLUTINAČNÍ	SLOVO "K SOBĚ"	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar C, dlaně od těla, vedle sebe, p. k sobě/od sebe, opak.	kalk z ČJ	1				aglutinační (jazyk)	jazyk vyjadřující gramatické vztahy připojováním obv. jednofunkčních afixů ke slovu či jeho základu (1)
2	ANTONYMUM	OPAK	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V, L dlaň k tělu, P dlaň od těla, P blíž k tělu, p. kroucení + oddalování	kalk z ČJ	1				antonymum	slovo n. výraz pojmenovávající denotát, který má ve srovnání s jiným slovem opačný význam (1)
3	ARBITRÁRNOST	"BÝT JEDNO"	OLT	1R, hrud', tvar ,O, dlaň k tělu, p. krátký dopředu/dozadu opak.	kalk z ČJ	4	shodné	shodné	shodné	arbitrárnost	absence příčinného vztahu mezi denotátem, resp. významem znaku a jeho formou jakožto jedna ze základních (definičních) vlastností jazykového znaku (1)
4	CITOSLOVCE	CIT + SLOVO	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar B ₀ , dlaně dolů, pas. ruka níž, akt. p. vlevo, kont. hřbet pas.//1R, ústa, tvar C, dlaň k tělu, p. dopředu	kalk z ČJ	1				citoslovce	druh neohebných slov, která vyjadřují nálady, city, vůli mluvčího n. na něco upozorňují n. imitují zvuky a tvoří samostatné, nevětné výpovědi, citoslovce (1)
5	ČAS		OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaň doprava, akt. tvar ,O, kont. s dlaní, p. dopředu a dolů sim.	vlastní znak ČZJ	3	shodné	shodné		čas	čas slovesného děje, který není vázán na jiný děj (1)

6	ČASOVÁNÍ	HODINKY + OHÝBAT	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar \dot{D} , akt. tvar A, dlaně dolů, ukazovák akt. kont. na zápěstí pas., p. nahoru/dolů krátce opak./2R, obě akt., NP, obě tvar A, dlaně k tělu, pohyb dolů opak.	kalk z ČJ	2	jiný znak ČAS: 2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaně doprava, akt. tvar \circ , kontakt s dlaní, p. dopředu a dolů sim.			časování	flexe verba; jev n. konkrétní případ či model ohýbání slovesa pomocí osobních koncovek, časování (1)
7	ČÍSLO		OLT	1R, brada, tvar ruky A_6 , dlaně doleva, palec se dotýká, p. otevírání	kalk z ČJ	2	jiný pohyb: otevírání+dopředu			číslo	gramatická kategorie, vyjadřovaná morfologicky n. lexikálně, lišící u substantiv n. verb aj. individuum a množství, číslo (1)
8	ČÍSLOVKA	ČÍSLO	OLT	1R, brada, tvar ruky A_6 , dlaně doleva, palec se dotýká, p. otevírání	kalk z ČJ	1				číslovka	druh (v češtině) ohebných slov, které označují počet, pořadí, díl celku, násobenost apod. (1)
9	DEFINICE		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně od těla, ohýbání [tvar \check{V}] opak.	vlastní znak ČZJ	1				definice	slovní vymezení (obsahu) pojmu, výklad významu slova (termínu, výrazu) uvedením základních, typických znaků (1)
10	DEIXE	ODKAZ	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar D, L dlaně doprava, P dlaně doleva, vedle sebe, p. od těla/k tělu alt. opak.	kalk z ČJ	1				deixe	přímé (po)ukazování mimo jazyk na objekty reality, zvl. pomocí zájmen a adverbií (1)
11	DOMINANCE	ZÁKLAD	TZJ	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar $\overset{b}{5}$, dlaně nahoru, akt. tvar $\underset{s}{A}$, dlaně doleva, p. dolů, kontakt lokte akt. s dlaní pas.	kalk z ČJ	2	shodné			dominance	(podmínka d.)když je místem artikulace pasivní ruka, musí být v bezpříznakovém tvaru (4)

12	DOPLŇOVACÍ OTÁZKA	PŘIDAT + (OTÁZKA)	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar Ě , pas. dlaň dolů, akt. dlaň doleva, vedle sebe, p. doleva, kontakt délka ukazováku pas.//1R, NP, tvar Ě , dlaň od těla, p. doprava a dolů krátký [vykresluje tvar otazníku]	kalk z ČJ + vlastní znak ČZJ	1				doplňovací otázka	Podtyp tázacích vět; formální typ vět, který obligatorně obsahuje jeden tázací výraz či několik tázacích výrazů (2)
13	DUÁL		OLT	2R, obě akt., NP, L tvar C, dlaň k tělu, P tvar V, dlaň k tělu, L ruka níž, P p. dolů, vsunutí, L zavírání [Ě]	kalk z ASL	1				duál	jmenná n. slovesná forma vyjadřující párovost n. podvojnost n. přísuzování slovesného děje podvojnému podmětu, číslo dvojný (1)
14	DUBLETA	STRÍDAT	OLT	1R, NP, tvar V, dlaň dolů, p. prstů nahoru/dolů alt. opak.	kalk z ČJ	1				dubleta	dvojí podoba tvaru, obv. jen stylová lexikální varianta z páru, někdy daná i kolísáním ortografie, dvojtvar, srov. podoby významově neodlišené (1)
15	DVOJÍ ČLENĚNÍ	"2v1" + ČLEN	OLT	2R, obě akt., NP, L tvar C dlaň doprava, P tvar D , dlaň k tělu, P nad L, p. dolů, vsunutí do L, končí pod L [tvar Ď]/2R, obě akt., NP, obě tvar Ā , dlaň dolů, palce v kontaktu, p. dolů	kalk z ČJ	2	pouze 1 znak: 2R, obě akt., NP, L tvar C dlaň doprava, P tvar D dlaň k tělu, P nad L, p. dolů, vsunutí do L, končí pod L [tvar Ď]			dvojí členění (dvojí artikulace jazyka)	dvě úrovně struktury jazyka, z nichž první připouští rozklad, členění mluvy do významových jednotek, ale druhá, spočívající v dalším rozkladu na nepočetné fonémy, a tedy neznaky, už nikoliv (1)

16	JAZYK + TYP + FLEKTIVNÍ	JAZYK + TYP + OHÝBAT	OLT	1R, pod bradou, tvar C, dlaň k tělu, p. dolů//2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B ₀ dlaň doprava, akt. tvar Á dlaň doprava, vedle sebe, p. doleva, kont. na dlani pas.//2R, obě akt., NP, obě tvar A, dlaně k tělu, p. dolů opak.	kalk z ČJ	1				flektivní (flexivní) jazyk	jazyk vyjadřující gramatické vztahy připojováním obv. polyfunkčních afixů ke slovu či jeho základu (1)
17	FONÉM		OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar D, pas. dlaň k tělu, akt. dlaň doleva, pas. ruka dole, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku	vlastní znak ČZJ	3	shodné	shodné		foném	minimální funkční (abstraktní) jednotka fonologického systému mající rozlišovací platnost, může rozlišit význam slova (1)
18	FONETIKA	FONÉM + ZVUK	TMJ	2R, akt.+pas., NP, obě tvar D, pas. dlaň k tělu, akt. dlaň doleva, pas. ruka dole, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku//2R, obě akt., ústa, obě tvar Y, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, p. od těla/k tělu opak.	kalk z ČJ	1				fonetika	disciplína zkoumající zvukovou stránku jazyka z hlediska artikulačního, akustického a percepčního (1)
19	FONOLOGIE	FONÉM	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar D, pas. dlaň k tělu, akt. dlaň doleva, pas. ruka dole, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku	kalk z ČJ	1				fonologie	disciplína zkoumající systém a funkce zvukových prostředků jazyka (1)

20	FRAZÉM	TÉMA	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně od těla, p. ohýbání [tvar V] opak.	kalk z ČJ	2	shodné			frázém	ustálené spojení slovních tvarů, v němž alespoň jeden tvar má jedinečnou funkci a význam spojení není přímo odvoditelný z významů tvarů (1)
21	GRAMATIKA		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar ,O, dlaně dolů, vedle sebe, p. oddálení + kroucení	vlastní znak ČZJ	1				gramatika	soubor prostředků a zákonů, podle nichž se slova obměňují a spojují ve větách; nauka o mluvnické stavbě jazyka (1)
22	IKONIČNOST	OBRAZ	OLT	1R, čelo, tvar D, dlaň k tělu, p. dolů, kont. čelo a brada	kalk z ČJ	2	shodné			ikoničnost	(též ikonicitu) vlastnost něčeho ikonického, ikonický ráz, ikonická povaha (3)
23	INFINITIV	"F"	OLT	1R, NP, tvar 5, dlaň dopředu, p. zavírání [,O] opak.	kalk z ČJ	1				infinitiv	neurčitý jmenný tvar slovesný vyjadřující děj bez vztahu k osobě, číslu, způsobu, resp. Času, obvykle základní reprezentativní slovníkový tvar (1)
24	INKORPORACE	"V TOM"	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar C, akt. tvar B, pas. dlaň doprava, akt. dlaň doleva, akt. ruka vsunutí do pas.	kalk z ČJ	1				inkorporace	typologicky příznakové včleňování větných členů, zvl. objektu apod., do predikátové fráze, psané dohromady jako jedno slovo (1)
25	INTONACE		TMJ	2R, obě akt., NP, obě tvar D, dlaně dolů, P blíž k tělu, p. dopředu + nahoru/dolů alt.	vlastní znak ČZJ	4	jiný tvar ruky – 2R, akt.+pas., krk, obě tvar B, dlaně dolů, pas. blíž k tělu, p. dopředu + nahoru/dolů opak.	jiný tvar ruky – 2R, akt.+pas., krk, obě tvar D, pas. dlaň k tělu, kont. krk, akt. dlaň k tělu, p. dopředu + nahodu/dolů	jiný tvar ruky i orientace – 2R, akt.+pas., pas. tvar D, dlaň k tělu, kont. krk, akt. tvar B, dlaň dolů, prsty dopředu, p. dopředu + nahoru/dolů	intonace	funkční výškové rozdíly ve výslovnosti, které mají často povahu znaku (1)

26	IZOLAČNÍ	ODDĚLIT	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar C _o , L dlaň nahoru, P dlaň dolů, L ruka níž, p. oddálení	kalk z ČJ	3	OCHRANA – 2R, obě akt., obě tvar B, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, p. kroucení [L dlaň doleva, P dlaň doprava]	<i>prstová abeceda</i>		izolační (jazyk)	jazyk vyjadřující gramatické vztahy pomocnými, gramatickými slovy, slovosledem aj. (1)
27	JEDNOTNÉ ČÍSLO	JEDNOTKA + (ČÍSLO)	OLT	1R, NP, tvar A _o , dlaň k tělu, p. kroucení [tvar ů//1R, brada, tvar A _o , dlaň doleva, palec se dotýká, p. otevírání	kalk z ČJ	1				jednotné číslo	jedna z aspoň dvou tříd čísla, vyjadřující jednot, a to obv. základním tvarem jména, u verba někdy i koncovkou (1)
28	JMENNÝ ROD	JMÉNO + (ROD)	OLT	1R, čelo, tvar A, dlaň doleva, p. dolů a doprava krátce//2R, akt.+pas., NP, pas. tvar 5, dlaň nahoru, akt. tvar 5, dlaň dolů, pas. ruka níž, akt. pohyb dolů, kont. dlaň pas.	kalk z ČJ	1				jmenný rod	gramatická kategorie substantiva, resp. Jména lišící ho formálně na užší třídy, jejichž povaha se často projevuje zvl. v typu deklinace a shodě (1)
29	KALK	(VZOR)	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar 5, pas. dlaň doprava, prsty vzhůru, akt. dlaň doleva, prsty vzhůru, p. doprava + zavírání [tvar ě]	kalk z ČJ	1				kalk	kompozitum, derivát n. víceslovné pojmenování vytvořené z domácích prvků, avšak podle cizího modelu, často mezinárodního (1)
30	KLASIFIKÁTOR		OLT	1R, NP, tvar V _o , dlaň doleva, p. dopředu opak.	vlastní znak ČZJ	1				klasifikátor	druh slova, který se zprav. spojuje s číslovkou při kvantifikaci nějakého substantiva (1)

31	KOMPONENT	ČÁST	TZJ	2R, akt.+pas., NP, obě tvar B _o , pas. dlaň nahoru, akt. doleva, kontakt dlaň pas., p. k tělu prudký opak.	kalk z ČJ	1				komponent	(k. znaku) = parametr znaku, jedna ze tří hlavních vydělitelných částí znaku (LS)
32	KOMPOZICE	SKLÁDAT	OLT	2R, obě akt., před obličejem, obě tvar B̂, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. přiblížení/oddálení + dolů opak.	kalk z ČJ	1				kompozice	způsob tvoření slov skládáním (1)
33	KONCOVKA	KONEC	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar P, pas. dlaň doprava, akt. dlaň k tělu, pas. ruka níž, p. dolů, kont. délka pas. ukazováku	kalk z ČJ	2	shodné			koncovka	flektivní prvek, někdy shodný s morfémem, vyjadřující gramatickou funkci, resp. povahu slova, přidávaný na jeho konec n. za jeho kmen (1)
34	KORPUS		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar B _o , vedle sebe, dlaně vzhůru, p. oddálení+nahoru, [L dlaň doprava, P dlaň doleva, kont. není]	vlastní znak ČZJ	2	jiný znak – 2R, obě akt., NP, obě tvar C, dlaně dopředu, p. oddálení a přiblížení [vedle sebe, dlaně k tělu] <i>kalk z ČJ</i>			korpus	reprezentativní (dnes velmi rozsáhlý) soubor textů jako zdroj jazykových dat (1)
35	KOŘEN		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V _o , dlaně k tělu, p. dolů + oddálení	kalk z ČJ	1				kořen	morfém, který tvoří základ slova jakožto nositel lexikálního/věcného významu (1)

36	LEXÉM		OLT	1R, NP, tvar D _o , dlaň od těla, p. kruh. vert. proti směru	inicializace	1				lexém	slovo n. víceslovná kombinace jakožto abstraktní funkční jednotka lexikonu, zahrnující, u flektivního jazyka, i jeho alolexy, flektivní tvary (1)
37	LEXIKOLOGIE	(SLOVO) + ZÁSoba	OLT	1R, ústa, tvar ruky C, dlaň k tělu, p. dopředu [dlaň od těla]//2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň nahoru, P dlaň dolů, L ruka níž, p. oddálení/přiblížení opak.	kalk z ČJ	1				lexikologie	disciplína zabývající se teorií lexikonu jako součástí jazykového systému (1)
38	LINEÁRNOST	SLOVO "ZA SEBOU"	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar C, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. dopředu alt.	vlastní znak ČZJ	2	shodné			lineárnost	definiční vlastnost jazykového znaku v jeho realizované podobě v parole, spočívající v jednodimenzionálnosti jeho formy (1)
39	MANUÁLNÍ	UKAZOVAT	TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. kruh. pravouhle vert. alt. opak.	kalk z ČJ	3	jiný tvar ruky – 2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. kruh. pravouhle vert. alt. opak.	jiný znak – 2R, obě akt., NP, obě tvar B, dlaně dolů, L níž, kont. dlaň na hřbet, p. výměna opak.		manuální	(m. prostředky) tvary pozice a pohyby rukou (5)
40	MATEŘSKÝ JAZYK	MÁMA + (JAZYK)	OLT	1R, P tvář, tvar D _o , dlaň doprava, p. doleva a dolů, kont. tvář a brada//1R, pod bradou, tvar C, dlaň k tělu, p. dolů	kalk z ČJ	1				mateřský jazyk	Obvykle chápán dvěma způsoby: (1) jako jazyk, který si člověk osvojil v životě jako první, (2) jazyk, se kterým se člověk sám identifikuje, tj. ke kterému má nejbližší vztah. (2)

41	MIMIKA		OLT	2R, obě akt., vedle tváří, obě tvar C, dlaně od těla, p. nahoru/dolů alt.	vlastní znak ČZJ	2	shodné			mimika	neverbální prostředek komunikace, vyjadřování obsahu vědomí výrazem tváře (1)
42	MINIMÁLNÍ PÁR	DVOJICE	OLT	1R, NP, tvar D _o , dlaně k tělu, p. zavírání [Ď] + dolů opak.	kalk z ČJ	1				minimální pár	dvojice výrazů, která se liší v jednom fonému (LS)
43	MÍSTO	MÍSTO + POHYB	TZJ	1R, NP, tvar V, dlaně dolů, p. kruh. horiz. proti směru opak./2R, obě akt., NP, obě tvar sA, P blíž k tělu, p. kruh. vert. L po směru, P proti směru	vlastní znak ČZJ + kalk z ČJ	1				místo artiklace	jeden ze parametrů znaku, místo, kde je artikulován znak (LS)
44	MNOŽNĚ ČÍSLO	MNOHO + (ČÍSLO)	OLT	1R, pod bradou, tvar B _o , dlaně dolů, p. doprava, kontakt brada//1R, brada, tvar ruky A _o , dlaně doleva, palec se dotýká, p. otevírání	kalk z ČJ	1				množné číslo	jedna z aspoň dvou tříd čísla vyjadřující mnohost, a to pomocí afixů n. lexikálně (1)
45	MORFÉM		OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. ruka tvar D, akt. tvar "W", dlaně dolů, pas. ruka níž, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku	vlastní znak ČZJ	4	shodné	jiný tvar akt. ruky: 2R, akt.+pas., NP, pas. ruka tvar D, akt. tvar B, dlaně dolů, pas. ruka níž, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku	jiný tvar akt. ruky: 2R, akt.+pas., NP, pas. ruka tvar D, akt. tvar "4", dlaně dolů, pas. ruka níž, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku	morfém	zobecněná, nelineární, formálně-významová jednotka jazykové roviny (1)

46	MORFOLOGIE	MORFÉM	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. ruka tvar D, akt. ruka "W", dlaně dolů, pas. ruka níž, p. nahoru/dolů opak., kont. délka ukazováku	kalk z ČJ	2	shodné			morfologie	část gramatiky jazyka studující jeho morfémy co do povahy a chování, zvl. v oblasti flexe a tvoření slov (1)
47	NEGATIVNÍ	ZÁPOR	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaň dopředu, prsty vzhůru, akt. tvar D, dlaň dolů, p. doprava, kontakt pas. dlaň	kalk z ČJ	1				negace	obv. popření obsahu větného členu n. významu lexému (1)
48	NEMANUÁLNÍ	MIMIKA + negace hlavou	TZJ	2R, obě akt., vedle tváří, obě tvar C, dlaně od těla, p. nahoru/dolů alt. + negace hlavou	kalk z ČJ	3	shodné	shodné		nemanuální	(n. nosiče) pohyby obličejje, hlavy a horní části trupu (5)
49	NEUTRUM	STŘEDNÍ	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar 5, dlaň nahoru, akt. tvar B _o , dlaň od těla, pas. ruka níž, p. dolů opak., kont. dlaň pas.	kalk z ČJ	1				neutrum	střední rod (1)
50	NEVERBÁLNÍ	MIMIKA + negace hlavou	OLT	2R, obě akt., vedle tváří, obě tvar C, dlaně od těla, p. nahoru/dolů alt. + negace hlavou	kalk z ČJ	4	shodné	jiný znak: 2R, obě akt., NP, obě tvar C, L dlaň doprava, P dlaň doleva, pohyb dopředu alt. + negace hlavou	jiný znak: 2R, obě akt., obě tvar P, dlaně k tělu, L prsty doprava, P prsty doleva, vedle sebe, p. dopředu/dozadu opak. alt.	neverbální	(n. komunikace) proces dorozumívání neslovními prostředky, např. gesty, mimikou aj. (3)

51	NEVOKÁLNÍ	ZVUK + negace hlavou	TZJ	2R, obě akt., krk, obě tvar Y, L dlaň doprava, P dlaň doleva, ruce vedle sebe, p. od těla/k tělu opak. simult. + negace hlavou	kalk z ČJ	1				nevokální	nemluvené, realizované pozicemi a pohyby hlavy, sukou a trupu (LS)
52	NEŽIVÝ	ŽIVÝ + negace hlavou	OLT	2R, obě akt., hrud', obě tvar B, dlaně k tělu, p. oddálení/přiblížení opak., kont. hrud'+ negace hlavou	kalk z ČJ	1				neživotnost/ neživotný	mužské substantivum neživotné (1)
53	ODVOZOVÁNÍ	KOPÍROVAT	OLT	1R, NP, tvar Ě, p. doprava + zavírání [Ě]	kalk z ČJ	1				odvozování	morfologické tvoření slov pomocí afixace a dalších postupů, např. deprefixace (1)
54	OHEBNÉ SLOVO	OHÝBAT + (SLOVO)	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar A, dlaně k tělu, p. dolů opak./1R, ústa, tvar ruky C, dlaň k tělu, p. dopředu [dlaň od těla]	kalk z ČJ + vlastní znak ČZJ	1				ohebné slovo	viz flexe: časování, skloňování, popř. i stupňování, ohýbání (1)
55	ORÁLNÍ KOMPONENT	"POHYBY ÚST" + ČÁST	TZJ	1R, ústa, tvar V, dlaň k tělu, p. kruh. vert. proti směru//2R, akt.+pas., NP, obě tvar B, pas. dlaň nahoru, akt. dlaň doleva, kont. dlaň pas., p. k tělu prudký opak.	kalk z ČJ	1				orální komponent	pohyby úst, které jsou pro znakový jazyk specifické (v příslušných mluvených jazycích se nevyskytují) (6)
56	OSOBA		OLT	1R, L hrud', tvar V, dlaň k tělu, p. od těla/k tělu krátký opak.	kalk z ČJ	2	shodné			osoba	gramatická kategorie verba, vyjadřovaná flexí n. lexikálně, lišící mluvčího, posluchače a další aktanty promluvy (1)

57	VĚTA TYP OZNAMOVACÍ	VĚTA TYP "TEČKA NA KONCI"	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar D, dlaně od těla, vedle sebe, oddálení, p. kroucení krátké	kalk z ČJ	1				oznamovací věta	věta, jejíž obsah má povahu tvrzení či oznámení (1)
58	PÁD	PADAT	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, L p. doprava+dolů, P p. doleva+dolů [dlaně dolů]	kalk z ČJ	1				pád	gramatická kategorie jména vyjadřující obv. koncovkami jeho místo a vztahy ve větě (1)
59	PODMĚT	ZÁKLAD	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar 5, dlaň nahoru, akt. tvar 5A, dlaň doleva, pohyb dolů, kontakt lokte akt. ruky s dlaní pas.	kalk z ČJ	1				podmět	větný člen tvořící s predikátem základní větnou dvojici spojenou vztahem predikace (1)
60	PODSTATNÉ JMÉNO	ZÁKLAD + (JMÉNO)	OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar 5, dlaň nahoru, akt. tvar 5A, dlaň doleva, p. dolů, kontakt lokte akt. ruky s dlaní pas.//1R, čelo, tvar A _o , dlaň doleva, p. dolů, doprava krátce	kalk z ČJ	1				podstatné jméno	základní a nejpočetnější pojmenovací slovní druh označující různé entity, konkrétní i abstraktní (1)
61	POHYB		TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar 5A, P blíž k tělu, p. kruh. vert. L po směru, P proti směru	vlastní znak ČZJ	1				pohyb	jeden ze základních parametrů znaku, pohyb aktivní ruky/rukou (LS)

62	POLOSHODOVÉ	POLOVINA + HODIT SE	TZJ	2R, akt.+pas., NP, obě tvar B ₆ , pas. dlaň nahoru, akt. dlaň doleva, pas. níž, p. k tělu, kontakt dlaň pas./2R, akt.+pas., NP, obě tvar B ₆ , pas. dlaň vzhůru, akt. dlaň doleva, p. doleva/doprava, opak., kontakt s pas. dlaní	kalk z ČJ	1				poloshodové (sloveso)	shodová slovesa mění svůj tvar na ose TY-ON/ONA/ONI nebo ON/ONA/ONI - TY, nikoliv však na ose TY - JÁ (8)
63	PROSTÉ	JEDNODUCHÝ	TZJ	2R, NP, obě tvar ,O, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. sim. dolů	kalk z ČJ	2	shodné			prosté (sloveso)	slovesa, která se ve větě, v kontextu, pro vyjadřování osoby (a čísla) neproměňují (8)
64	PROSTOR		TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně dolů, L p. kruh. horiz. po směru, P p. kruh. horiz. proti směru	vlastní znak ČZJ	1				prostor	(p. syntaktický/topografický) oblast, ve které jsou realizovány promluvy (LS)
65	PROSTOROVÉ	PROSTOR	TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně dolů, L p. kruh. horiz. po směru, P p. kruh. horiz. proti směru	kalk z ČJ	2	jiný znak: 1R, NP, tvar V, dlaň dolů, p. horiz. proti směru			prostorové (sloveso)	podávají informace o umístění (lokalizaci) děje nebo stavu, o pohybu objektu a často vyjadřují (inkorporaci změněného tvaru ruky) prostředek (8)
66	PŘEDLOŽKA	PŘED (umístění před slovo)	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar C, dlaně dopředu, akt. blíž k tělu, p. překřížení	kalk z ČJ	1				předložka	synsémantický slovní druh obvykle vyjadřující valenční vztahy mezi slovesy a jmény n. mezi jmény navzájem (1)

67	PŘEDMĚT		OLT	1R, NP, tvar ,O, dlaň nahoru, p. kruh. vert. po směru (má být 2R, stejný tvar, alt. pohyb – zde absence 2. ruky)	kalk z ČJ	1				předmět	větný člen rozvíjející hlavně predikátové verbum v rámci jeho pravé valence (1)
68	PŘÍDAVNÉ JMÉNO	PŘIDAT (JMÉNO)	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar Ě, dlaně dolů, pas. níž, p. dopředu, kontakt zápěstí s hranou prstu pas./1R, čelo, tvar A, dlaň doleva, p. dolů, doprava krátce	kalk z ČJ	2	shodné			přídavné jméno	plnovýznamové slovo, které pojmenovává příznak substance a ve větě má primárně platnost přívlastku n. jmenného přísudku (1)
69	PŘÍSLOVCE	OKOLO	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar D, L ruka níže, dlaně k tělu, p. horiz. po směru, alt.	kalk z ČJ	3	shodné	shodné		příslovce	plnovýznamové neohebné slovo, které vyjadřuje okolnostní příznak slovesa, adjektiva, n. adverbia samého a ve větě má platnost příslovečného určení (1)
70	PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ	PŘÍSLOVCE URČITĚ	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar D, L ruka níž, dlaně k tělu, p. horiz. po směru, alt./2R, akt.+pas., NP, obě tvar 5, dlaň pas. nahoru, dlaň akt. dolů, pas. ruka níž, p. dolů + zavírání [A] kontakt dlaň pas.	kalk z ČJ	1				příslovečné určení	větný člen rozvíjející sloveso, přídavné jméno n. příslovce a označující okolnosti a vztahy místní, časové, způsobové, příčinné, účelové, podmínkové a přípustkové (1)
71	PŘÍSUDEK		OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar D, dlaně dolů, vedle sebe, p. doprava + nahoru/dolů krátce opak.	vlastní znak ČZJ	1				přísudek	větný člen tvořící s podmětem základní větnou dvojici (1)

72	PŘÍTOMNÝ ČAS	PŘÍTOMNOST + (ČAS)	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar 5, dlaně k tělu, vedle sebe, p. třepotání prsty//2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaně doprava, akt. tvar ,O, kontakt dlaně, p. dopředu+dolů	kalk z ČJ + vlastní znak ČZJ	1				přítomný čas	obvykle neukončený a ne/aktuální čas, který probíhá v okamžiku promluvy (1)
73	PSYCHOLINGVISTIKA	PSYCHOLOGIE + SLOVO + ZKOUMAT	OLT	2R, obě akt., brada, obě tvar Ď, dlaně k tělu, p. dopředu//1R, ústa, tvar ruky C, dlaně k tělu, p. dopředu [dlaně od těla]//2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně dolů, L ruka prsty doprava, P ruka prsty doleva, p. dolů + kývání opak.	kalk z ČJ	2	chybí SLOVO: 2R, obě akt., brada, obě tvar Ď, dlaně k tělu, p. dopředu//2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně dolů, L ruka prsty doprava, P ruka prsty doleva, p. dolů + kývání opak.			psycholingvistika	část lingvistiky studující vztah jazyka, resp. jazykového projevu a psychologických procesů n. vědomí a schopností, které jazyk podmiňují n. motivují (1)
74	RECIPROČNÍ	NAVZÁJEM	TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar B, dlaně nahoru, L níž, p. doleva/doprava alt.	kalk z ČJ	1				reciproční (sloveso)	sloveso, k jehož artikulaci se využívají dvě ruce a jejich recipročně orientovaný pohyb (8)
75	RÉMA		OLT	1R, P hrana trupu, tvar R, dlaně od těla, p. mávání opak.	inicializace	1				réma	část výpovědi, která přináší nový obsah, jádro výpovědi (1)
76	ŘEČNICKÁ OTÁZKA	ŘEČ + (OTÁZKA)	OLT	1R, ústa, tvar 5, dlaně dolů, p. třepotání prsty+dopředu/dozadu opak.//1R, NP, tvar Ď, dlaně od těla, p. doprava a dolů krátký [vykresluje tvar otazníku]	kalk z ČJ + vlastní znak ČZJ	1				řečnická otázka	tázací věta pro zdůraznění nesporného tvrzení, na niž nečekáme odpověď (1)

77	SÉMANTIKA	VÝZNAM	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně k tělu, p. od těla/k tělu opak.	kalk z ČJ	1				sémantika	lingvistická disciplína studující význam jazykových jednotek, znaků a jejich řetězců v systému i při jejich využití (1)
78	SHODOVÉ	HODIT SE	TZJ	2R, akt.+pas., NP, obě tvar B ₀ , pas. dlaň vzhůru, akt. dlaň doleva, p. doleva/doprava, opak., kont. s pas. dlaní	kalk z ČJ	2	shodné			shodové (sloveso)	typ sloves, který maximálně využívá gramatikalizovaného prostoru: své argumenty vyjadřují tato slovesa změnou svého tvaru (8)
79	SIMULTÁNNOST	SOUČASNĚ	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar D, dlaně k tělu, vedle sebe, p. dopředu	kalk z ČJ	2	shodné			simultánnost	viz simultánní: současně probíhající, zároveň provedený, souběžný, současný (3)
80	SKLOŇOVÁNÍ	OHÝBAT	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar A, dlaně k tělu, pohyb dolů opak.	kalk z ČJ	2	jiný znak: 2R, obě akt., NP, obě tvar B, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, p. kroucení + dolů [dlaně dolů] opak.			skloňování	soustava tvarů slova, kterými se vyjadřuje pád a číslo (1)
81	SLOVESO	DĚLAT	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar Á, L blíž k tělu, p. pravouhle vert. alt.	kalk z ČJ	3	shodné	shodné		sloveso	slovní druh, který vyjadřuje děj, tj. proces, stav n. jeho změnu, ve větě má zprav. platnost predikátu (1)
82	SLOVNÍ ZÁSoba	(SLOVO) + ZÁSoba	OLT	1R, ústa, tvar ruky C, dlaň k tělu, p. dopředu [dlaň od těla]//2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň nahoru, P dlaň dolů, L ruka níž, p. oddálení/přiblížení opak.	vlastní znak + kalk z ČJ	1				slovní zásoba	základní složka přirozeného jazyka, která je vystavena nejpronikavějším změnám, zejm. pod vlivem vnějších faktorů (1)

83	SLOVOSLED	(SLOVO) + "ZMĚNA POZICE SLOV"	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar C, dlaně dopředu, P blíž k tělu, p. ze strany na stranu alt. opak.	kalk z ČJ	2	shodné			slovosled	pořádek slov, místo a sled větých členů (1)
84	SLOVOTVORBA	SLOVO + VZNIKNOUT	OLT	1R, ústa, tvar C, dlaň k tělu, p. dopředu [dlaň od těla]//2R, obě akt., NP, obě tvar sA, dlaně dolů, p. kroucení+nahoru prudce [dlaně nahoru]	kalk z ČJ	1				slovotvorba	nejednotně chápaná disciplína, stojící na pomezí morfologie a lexikologie a zabývající se studiem utvářenosti slov (1)
85	SLOŽENINA	SLOŽIT	OLT	2R, obě akt., před obličejem, obě tvar B, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. přiblížení/oddálení + dolů opak.	kalk z ČJ	1				složenina	složené slovo založené na kombinaci aspoň dvou slov n. kmenů v jediný lexém (1)
86	SOCIOLINGVISTIKA	SOCIÁLNÍ SLOVO ZKOUMAT	OLT	1R, pravý spánek, tvar ruky D, dlaň doleva, p. kruh. pravouhle vert., krátký, opak.//1R, ústa, tvar C, dlaň k tělu, p. dopředu [dlaň od těla]//2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně dolů, L ruka prsty doprava, P ruka prsty doleva, p. dolů + kývání opak.	kalk z ČJ	1				sociolingvistika	mezioborová disciplína využívající metod lingvistických a sociologických a studující vztahy mezi jazykem a společností, zejména společenskou podmíněnost vzniku a fungování jazyka, zvl. z hlediska jeho diferenciací, stylu (1)

87	SOUHLÁSKA	SPOLU ZVUK	TMJ	2R, akt.+pas., NP, L tvar B _o , dlaň doprava, P tvar D _o , dlaň dolů, ruce vedle sebe, p. doleva + zavírání [Ď], kontakt dlaň pas.//2R, obě akt., krk, obě tvar Y, L dlaň doprava, P dlaň doleva, ruce vedle sebe, p. od těla/k tělu opak. simult.	kalk z ČJ	1				souhláska	hláska, jejíž podstatou je šum, je zpravidla neslabikotvorná, v jazycích je jich více než samohlásek (1)
88	SPECIFICKÝ ZNAK	SPECIÁLNÍ (ZNAK)	TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar ,O, dlaně dopředu, p. dopředu sim. opak.//2R, akt.+pas., NP, vedle sebe, pas. ruka tvar B _o , akt. tvar V̇, p. doleva, kontakt pas. dlaň	kalk z ČJ + vlastní znak ČZJ	1				specifický znak	zvláštní skupina znaků, které se vyznačují tím, že v sobě velmi často nesou nějakou emoci, pozitivní či negativní, vyjadřují různé stavy lidské psychiky nebo osobní postoj mluvčího k někomu anebo něčemu a jejich hodnocení (7)
89	STRUKTURA		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň k tělu, P dlaň od těla, P blíž k tělu, p. kroucení + nahoru sim.	vlastní znak ČZJ	4	shodné	jiný pohyb, směr, vzáj. poloha rukou: 2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, p. kroucení nahoru + přiblížení, spojení	jiný pohyb, směr, vzáj. poloha rukou: 2R, obě akt., NP, obě tvar 5, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, p. kroucení nahoru + přiblížení, spojení	struktura	způsob složení, resp. uspořádání útvaru, tj. množina vztahů v daném útvaru (1)
90	STŘÍDÁNÍ ROLÍ		TZJ	1R, hrud', tvar V, dlaň doprava, prostředník kont. hrud', p. doleva, oba prsty kont. hrud'	vlastní znak ČZJ	1				střídání rolí	vizuální jazykový prostředek, jenž se realizuje ve znakovacím prostoru (6)

91	STUPŇOVÁNÍ	STUPEŇ	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar Ě , dlaně dolů, pas. ruka níž, p. doprava+nahoru opak.	kalk z ČJ	1				stupňování	gramatikalizovaná a lexikálně n. morfematicky vyjadřovaná specifikace míry platnosti adjektiva n. adverbia, obv. ve třech stupních (1)
92	SYMETRIE	STEJNÝ	TZJ	2R, obě akt., NP, obě tvar D , dlaně dolů, vedle sebe, p. oddálení/přiblížení opak., kont. délka prstu	kalk z ČJ	2	shodné			symetrie	(podmínka s.) pohybují-li se ve dvouručních znacích obě ruce, musí mít obě stejný tvar ruky a pohybovat se souběžným nebo alternativním pohybem (4)
93	SYNONYMUM		OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar V , dlaně k tělu, pas. prsty vlevo, akt. prsty vpravo, L blíž k tělu, p. k tělu/od těla opak., kont. prsty pas. ruka	vlastní znak ČZJ	1				synonymum	slovo, výraz n. gramatický var stejného n. podobného významu (1)
94	SYNTAX		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar Ď , L dlaň nahoru, P dlaň dolů, L ruka níž, p. nahoru/dolů krátce opak., kont. v ohybu prstu	inicializace (2R)	2	jiný znak: 2R, obě akt., NP, obě tvar O , dlaně dolů, vedle sebe, p. oddálení + kroucení <i>kalk z ČJ</i>			syntax	nauka o mluvnické stavbě věty a souvětí, o větných a souvětých výpovědích (1)
95	TÉMA		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V , dlaně od těla, ohýbání [tvar Ů] opak.	vlastní znak ČZJ	1				téma	východisková složka výpovědi, o čem se mluví (1)

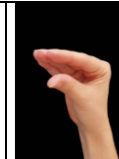

96	TVAR RUKY		TZJ	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B ₆ , dlaň doprava, akt. tvar C, dlaň doleva, pohyb dopředu a dolů sim., kont. s dlaní pas. ruky//1R, NP, tvar 5, dlaň k tělu, p. kývání krátké opak.	vlastní znak ČZJ	4	shodné	shodné	shodné	tvar ruky	jeden ze základních parametrů znaku, tvar aktivní ruky/rukou (LS)
97	VERBÁLNÍ	SLOVO + "ZA SEBOU"	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar C, L dlaň doprava, P dlaň doleva, p. dopředu střídavě	kalk z ČJ	2	shodné			verbální	vyjádřený slovy, souvisící se slovním vyjadřováním, slovní, ústní (3)
98	VĚTA		OLT	2R, akt. + pas., NP, obě tvar D, L dlaň doprava, P dlaň doleva, akt. kontakt na špičce prstu pas. ruky, pohyb vpravo	vlastní znak ČZJ	2	shodné			věta	základní jednotka syntaktického plánu jazyka, který tvoří mluvnicky, významově, zvukově n. graficky relativně uzavřený celek (1)
99	VID		OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar P, dlaně k tělu, akt. blíž k tělu, p. kruh. pravoúhle vert., kont. povrch prstů pas. ruky	vlastní znak ČZJ	1				vid	lexikálně-sémantická kategorie slovesa vyjadřující časovou stránku slovesného děje, jeho dokonavost n. nedokonavost (1)
100	VLASTNÍ JMÉNO	(JMÉNO) + VLASTNIT	OLT	1R, čelo, tvar A, dlaň doleva, p. dolů, doprava krátce//1R, L hrud', tvar D, dlaň dolů, p. k tělu opak., kontakt L hrud'	kalk z ČJ	2	obrácený slovosled: 1R, L hrud', tvar D, dlaň dolů, p. k tělu opak., kontakt L hrud'//1R, čelo, tvar A, dlaň doleva, p. dolů, doprava krátce			vlastní jméno	jedno- n. víceslovné jméno substantivní povahy, s individuálním, jedinečným denotátem (1)

101	VOKÁLNÍ	ZVUK	TMJ	2R, obě akt., krk, obě tvar Y, L dlaň doprava, P dlaň doleva, ruce vedle sebe, p. od těla/k tělu opak. sim.	kalk z ČJ	1				vokální	orální, mluvené (LS)
102	VÝZNAM		OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar V, dlaně k tělu, od těla/k tělu opak. sim.	vlastní znak ČZJ	2	shodné			význam	mentální intersubjektový korelát formy znakové jednotky ve vědomí uživatele, primárně v systému a sekundárně i v textu (1)
103	VZOR	KOPIROVAT	OLT	2R, akt.+pas., NP, obě tvar S, L dlaň doprava, prsty vzhůru, P dlaň doleva, prsty vzhůru, p. doprava + zavírání [tvar Ě]	kalk z ČJ	1				vzor	systémová třída prvků libovolné roviny, založená na jejich společném rysu (1)
104	ZÁJMENO	JMÉNO + NAHRADIT	OLT	1R, čelo, tvar A _o , dlaň doleva, p. dolů, doprava krátce//2R, akt.+pas., NP, obě tvar B, pas. dlaň dolů, akt. dlaň nahoru, akt. níž, p. dopředu + dolů	kalk z ČJ	2	obrácený slovosled: 2R, akt.+pas., NP, obě tvar B, pas. dlaň dolů, akt. dlaň nahoru, akt. níž, p. dopředu + dolů//1R, čelo, tvar A, dlaň doleva, p. dolů, doprava krátce			zájmeno	druh slov, která zastupují příslušné substantivum a adjektivum a ve větě mají platnost toho slovního druhu, který zastupují (1)
105	ZÁPOR		OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaň dopředu, prsty vzhůru, akt. tvar D, dlaň dolů, p. doprava, kont. pas. dlaň	vlastní znak ČZJ	2	shodné			zápor	obv. popření obsahu větého členu n. významu lexému (1)

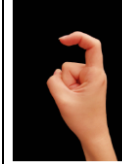

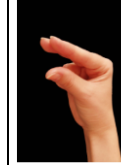

106	OTÁZKA TYP ZJIŠŤOVACÍ	OTÁZKA TYP VYBÍRAT	OLT	1R, NP, tvar Ď, dlaň od těla, p. doprava a dolů krátký [vykresluje tvar otazníku]//2R, akt.+pas., NP, L dlaň doprava, P dlaň doprava, vedle sebe, pas. tvar B ₆ , akt. tvar Ā, p. doleva, kont. dlaň pas.//2R, akt.+pas., NP, obě tvar 5, pas. dlaň doprava, akt. dlaň dolů, p. nahoru + zavírání [,O] opak.	vlastní znak ČZJ + kalk z ČJ	1				zjišťovací otázka	podtyp tázacích vět; formální typ vět se standardním sémantickým významem platnosti nebo neplatnosti vyjádřené propozice (2)
107	ZKRATKA	KRÁTKÝ	OLT	2R, obě akt., NP, obě tvar D, L dlaň doprava, P dlaň doleva, vedle sebe, p. přiblížení	kalk z ČJ	1				zkratka	zpravidla nemá slovní povahu a koexistuje s nekondenzovanými pojmenováními (1)
108	ZNAK		TZJ	2R, akt.+pas., NP, pas. ruka tvar B ₆ , dlaň doprava, akt. tvar V̄, dlaň k tělu, vedle sebe, p. doleva/doprava, kontakt pas. dlaň	vlastní znak ČZJ	2	shodné			znak	základní jednotka znakového jazyka (LS)
109	ZNAK		OLT	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar 5, dlaň k tělu, prsty nahoru, akt. tvar 5̄, dlaň od těla, akt. blíž k tělu, p. dopředu, kontakt s pas. dlaní	vlastní znak ČZJ	1				znak (symbol)	entita, která zastupuje při dorozumívání nějakou skutečnost světa, jazykové znaky jsou útvary různé komplexnosti (1)

110	ZNAKOSLED	ZNAK + "ZMĚNA POZICE SLOV"	TZJ	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaň doprava, akt. tvar V̇, dlaň k tělu, akt. doleva/doprava, kontakt L dlaň//2R, obě akt., NP, obě tvar C, obě dlaně dopředu, p. křížení opak.	vlastní znak + kalk z ČJ	1				znakosled	pořadí znaků ve výpovědi (LS)
111	ZNAKOVACÍ PROSTOR	ZNAK + PROSTOR	TZJ	2R, akt.+pas., NP, pas. tvar B, dlaň doprava, akt. tvar V̇, dlaň k tělu, akt. doleva/doprava, kontakt L dlaň//2R, obě akt., NP, obě tvar Y, dlaně dolů, L p. kruh. horiz. po směru, P p. kruh. horiz. proti směru	kalk z ČJ + vlastní znak ČZJ	1				znakovací prostor	ohraničený prostor, ve kterém jsou produkovány znaky znakového jazyka (LS)
112	ZPŮSOB	ZKUSIT	OLT	2R, obě akt., brada, obě ruce tvar Ď, dlaně k tělu, p. oddálení, L doleva+dopředu, P doprava+dopředu, přiblížení	kalk z ČJ	1				způsob	gramatická kategorie verba vyjadřující povahu jeho děje podle vztahu k realitě n. mluvčímu (1)
113	ŽIVÝ		OLT	2R, obě akt., hrud', obě tvar B, dlaně k tělu, p. oddálení/přiblížení opak., kontakt s hrudí	kalk z ČJ	1				životnost/životný	životné substantivum mužského rodu (1)

Příloha II⁵⁵

základní tvar ruky		a) °	b) 1	c) ^	d) "	e) "'	f) =	g)	h)
zavřená ruka									
									
A		A ₀		Â					sA
skrčená ruka									
									
O									τO
									
C		C ₀	C ₁						
ruka s prsty u sebe									
									
B		B ₀	B ₁	Ĥ	Ĥ ₁	Ĥ ₁	Ī	Ī ₀	τĤ
ruka s prsty od sebe									
									
5						5̄			
									
γ				γ̂					
prsty vztyčené ze zavřené dlaně									

⁵⁵ Tabulku poskytla v rámci Notačního systému pro český znakový jazyk L. Okrouhlíová.

 D		 D ₀		 Ď	 D̈	 D̄	 D̄	 D̈̈	
 V		 V ₀				 V̄		 V̈̈	
 P				 P̂	 P̈	 P̄	 P̄	 P̈̈	
 I									
 Y									
 R									

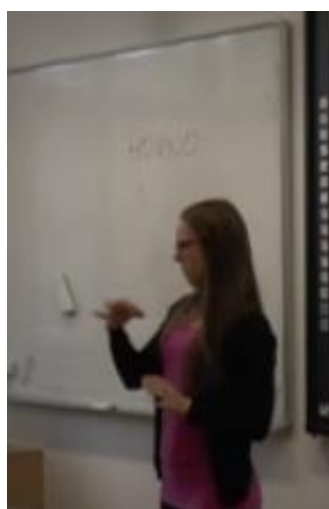
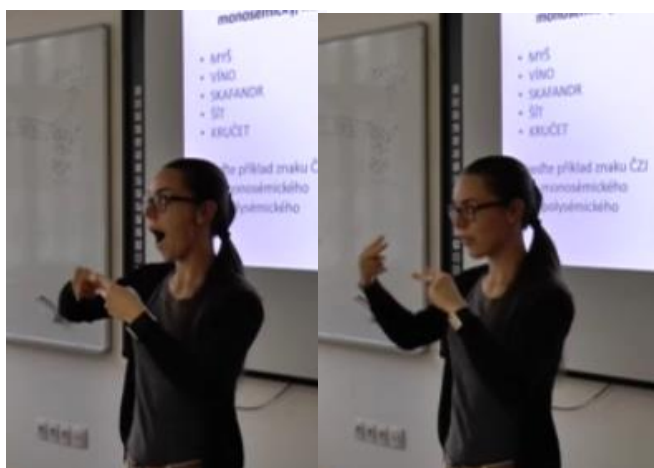
Příloha III

Vzdělávací program VOŠ Tlumočnictví českého znakového jazyka	Ročník: 2. Povinný předmět
Název předmětu	Teorie tlumočnictví – ABS
Název modulu/kód modulu	Komparativní lingvistika/KOLIN
Název modulu anglicky	Comparative linguistics
Vyučující	pedagog splňuje kvalifikaci dle zákona č. 563/2004 Sb., v platném znění
Rozsah studijního předmětu	letní období 2/0
Forma výuky	prezentace, přednášky, samostudium
Způsob ukončování	letní období - klasifikovaný zápočet
<p>Anotace modulu Modul se bude zabývat lingvistickým porovnáním českého a českého znakového jazyka. Studenti se naučí základy lingvistiky ve vazbě k těmto dvěma jazykům. Lingvistické rozdíly nebo podobnosti mezi těmito dvěma jazyky budou vyučovány s důrazem na to, jak tyto vlastnosti ovlivňují proces tlumočení. Modul bude také obsahovat porovnávání sdělení jejich ekvivalenci ve dvou jazycích.</p> <p>Okruhy letní období</p> <ul style="list-style-type: none"> ● základní terminologie z lingvistiky ● rovnocenné lingvistické prvky v ČJ a ČZJ ● odlišnosti a podobnosti v ČJ a ČZJ ● lingvistické porovnávání důležité pro tlumočení. 	

Příloha IV

č. 1 AGLUTINAČNÍ
č. 2 ANTONYMUM

č. 3 ARBITRÁRNOST

č. 3a ARBITRÁRNOST

č. 3b ARBITRÁRNOST

č. 3c ARBITRÁRNOST

č. 4 CITOSLOVCE (1. část)

č. 4 CITOSLOVCE (2. část)

č. 5 ČAS

č. 5a ČAS

č. 5b ČAS

č. 6 ČASOVÁNÍ (1. část)

č. 6 ČASOVÁNÍ (2. část)

č. 7 ČÍSLO

č. 7a ČÍSLO

č. 8 ČÍSLOVKA

č. 9 DEFINICE

č. 10 DEIXE

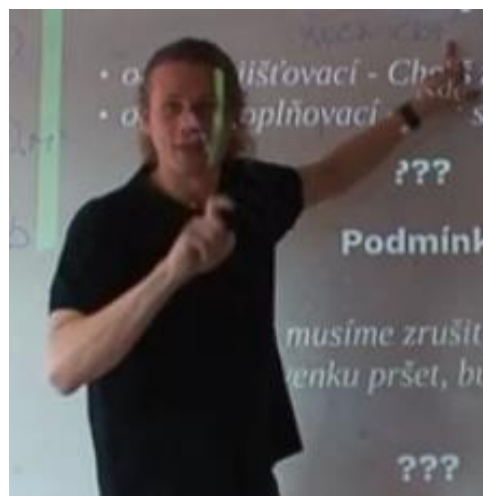
č. 11 DOMINANCE

č. 11a DOMINANCE

č. 12 DOPLŇOVACÍ OTÁZKA (1. část)

č. 12 DOPLŇOVACÍ OTÁZKA (2. část)

č. 13 DUÁL

č. 14 DUBLETA

č. 15 DVOJÍ ČLENĚNÍ (1. část)

č. 15 DVOJÍ ČLENĚNÍ (2. část)

č. 15a DVOJÍ ČLENĚNÍ

č. 16 JAZYK + TYP + FLEKTIVNÍ (1. část)

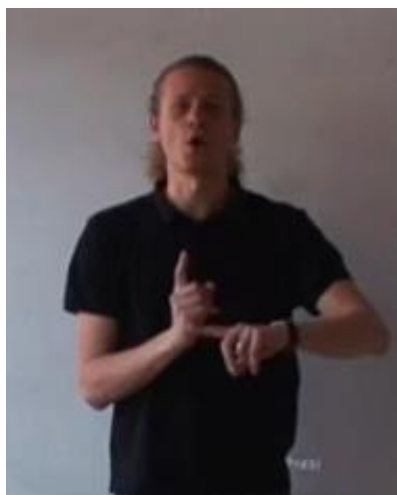
č. 16 JAZYK + TYP + FLEKTIVNÍ (2. část)

č. 16 JAZYK + TYP + FLEKTIVNÍ (3. část)

č. 17 FONÉM

č. 17a FONÉM

č. 17b FONÉM

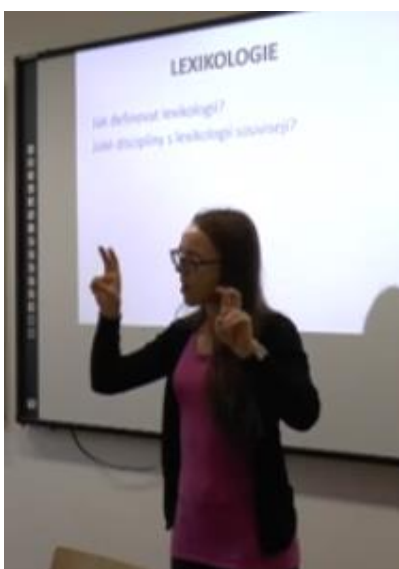
č. 18 FONETIKA (1. část)

č. 18 FONETIKA (2. část)

č. 19 FONOLOGIE

č. 20 FRAZÉM

č. 20a FRAZÉM

č. 21 GRAMATIKA

č. 22 IKONIČNOST

č. 22a IKONIČOST

č. 23 INFINITIV

č. 24 INKORPORACE

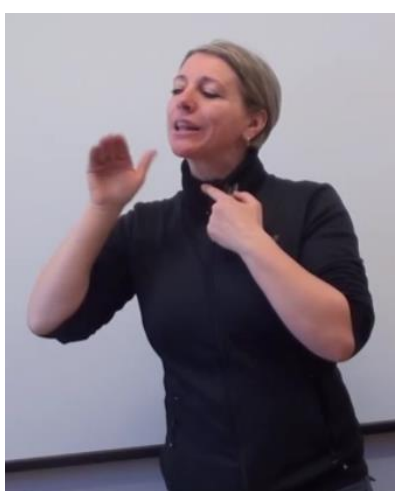
č. 25 INTONACE

č. 25a INTONACE

č. 25b INTONACE

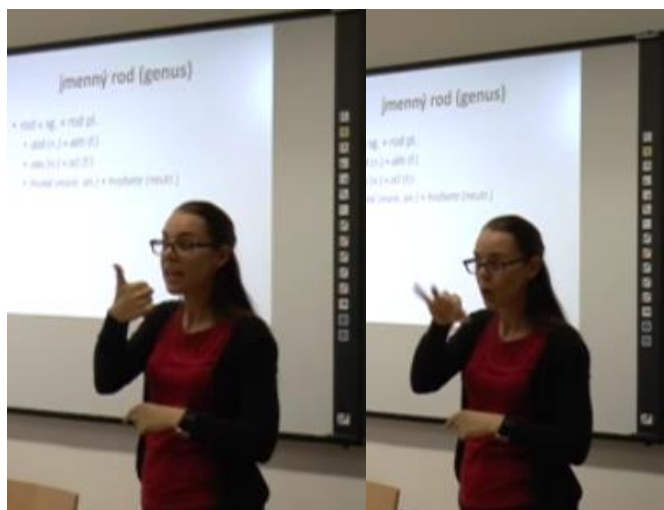
č. 25c INTONACE

č. 26 IZOLAČNÍ

č. 26a IZOLAČNÍ

č. 27 JEDNOTNÉ ČÍSLO (první část)

č. 27 JEDNOTNÉ ČÍSLO (druhá část)

č. 28 JMENNÝ ROD (první část)

č. 28 JMENNÝ ROD (druhá část)

č. 29 KALK

č. 30 KLASIFIKÁTOR

č. 31 KOMPONENT

č. 32 KOMPOZICE

č. 33 KONCOVKA

č. 33a KONCOVKA

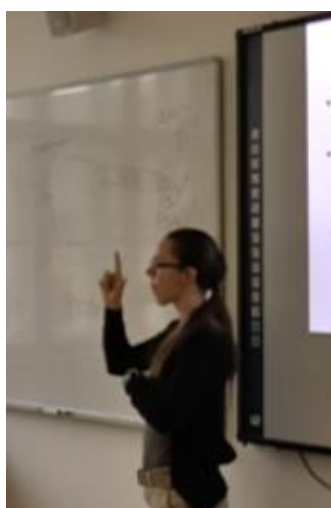
č. 34 KORPUS

č. 34a KORPUS

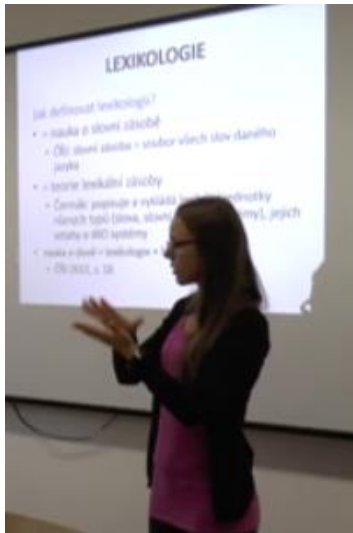
č. 35 KOŘEN

č. 36 LEXÉM

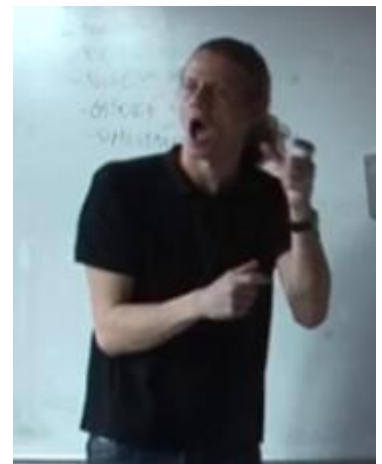
č. 37 LEXIKOLOGIE (první část)

č. 38 LEXIKOLOGIE (druhá část)

č. 39 LINEÁRNOST

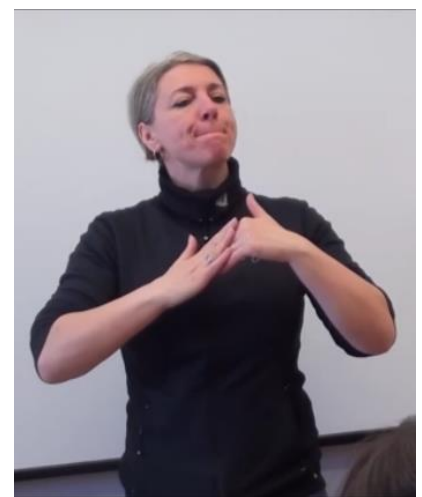
č. 39a LINEÁRNOST

č. 39 MANUÁLNÍ

č. 39a MANUÁLNÍ

č. 39b MANUÁLNÍ

č. 40 MATEŘSKÝ JAZYK (první část)

č. 40 MATEŘSKÝ JAZYK (druhá část)

č. 41 MIMIKA

č. 41a MIMIKA

č. 42 MINIMÁLNÍ PÁR

č. 43 MÍSTO (první část)

č. 43 MÍSTO (druhá část)

č. 44 MNOŽNÉ ČÍSLO (1. část)

č. 44 MNOŽNÉ ČÍSLO (2. část)

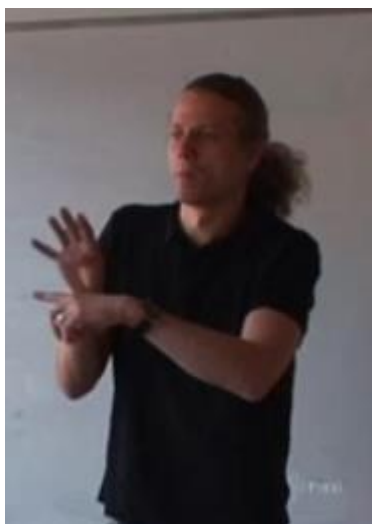
č. 45 MORFÉM

č. 45a MORFÉM

č. 45b MORFÉM

č. 45c MORFÉM

č. 46 MORFOLOGIE

č. 46a MORFOLOGIE

č. 47 NEGATIVNÍ

č. 48 NEMANUÁLNÍ

č. 48a NEMANUÁLNÍ

č. 48b NEMANUÁLNÍ

č. 49 NEUTRUM

č. 50 NEVERBÁLNÍ

č. 50a NEVERBÁLNÍ

č. 50b NEVERBÁLNÍ

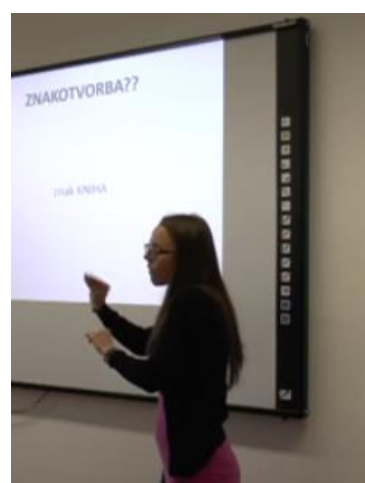
č. 50c NEVERBÁLNÍ

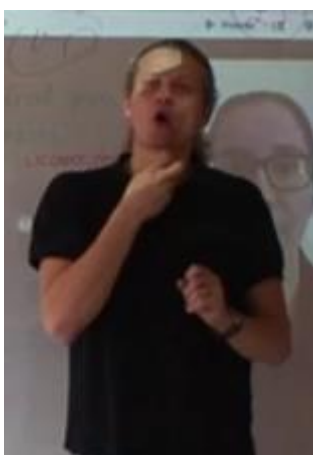
č. 51 NEVOKÁLNÍ

č. 52 NEŽIVÝ

č. 53 ODVOZOVÁNÍ

č. 55 ORÁLNÍ KOMPONENT (první část)

č. 55 ORÁLNÍ KOMPONENT (druhá část)

č. 56 OSOBA

č. 56a OSOBA

č. 57 VĚTA TYP OZNAMOVACÍ (první část)

č. 57 VĚTA TYP OZNAMOVACÍ (druhá část)

č. 57 VĚTA TYP OZNAMOVACÍ (třetí část)

č. 58 PÁD

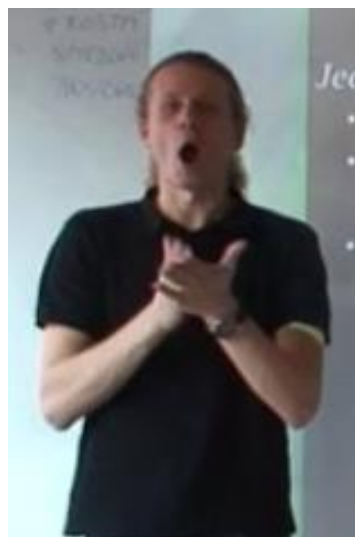
č. 59 PODMĚT

č. 60 PODSTATNÉ JMÉNO (první část)

č. 60 PODSTATNÉ JMÉNO (druhá část)

č. 62 POLOSHODOVÉ (první část)

č. 62 POLOSHODOVÉ (druhá část)

č. 63 PROSTÉ

č. 63a PROSTÉ

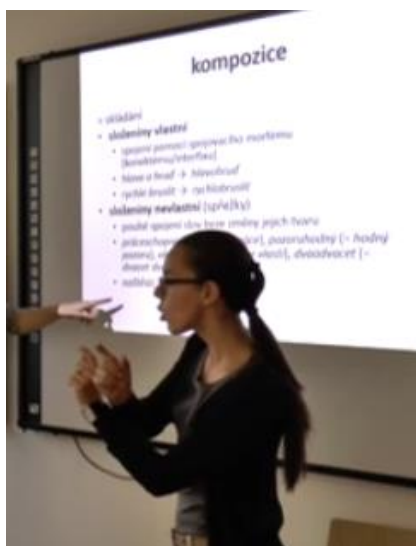
č. 64 PROSTOR

č. 65 PROSTOROVÉ

č. 65a PROSTOROVÉ

č. 66 PŘEDLOŽKA

č. 67 PŘEDMĚT

č. 68 PŘÍDAVNÉ JMÉNO (první část)

č. 68 PŘÍDAVNÉ JMÉNO (druhá část)

č. 68a PŘÍDAVNÉ JMÉNO (první část)

č. 68a PŘÍDAVNÉ JMÉNO (druhá část)

č. 69 PŘÍSLOVCE

č. 69a PŘÍSLOVCE

č. 69b PŘÍSLOVCE

č. 70 PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ (první část)

č. 70 PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ (druhá část)

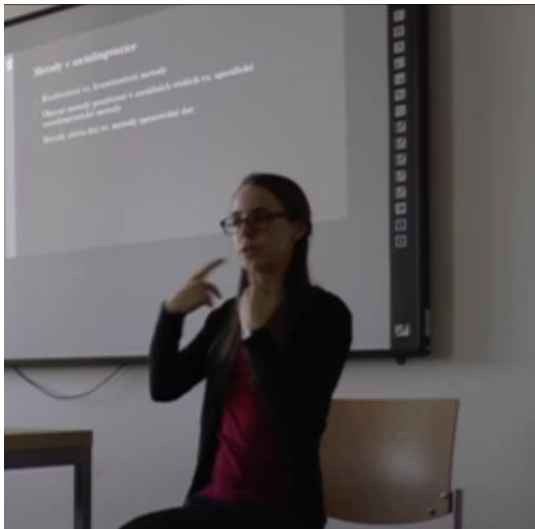
č. 71 PŘÍSUDEK

č. 72 PŘÍTOMNÝ ČAS (první část)

č. 72 PŘÍTOMNÝ ČAS (druhá část)

č. 73 PSYCHOLINGVISTIKA

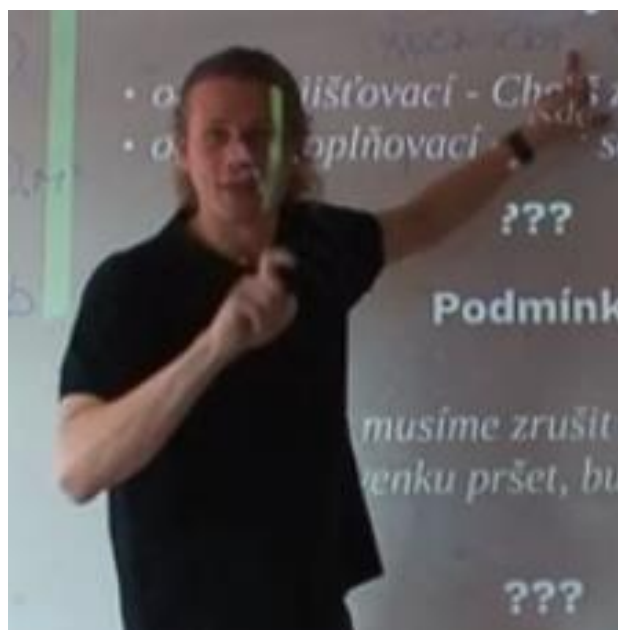
č. 73a PSYCHOLINGVISTIKA

č. 74 RECIPROČNÍ

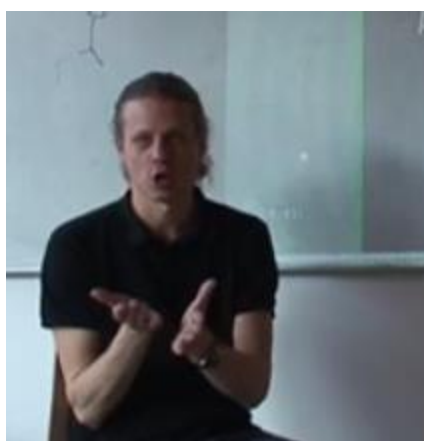
č. 75 RÉMA

č. 76 ŘEČNICKÁ OTÁZKA

č. 77 SÉMANTIKA

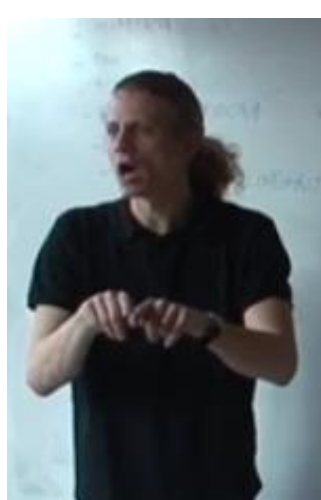
č. 78 SHODOVÉ

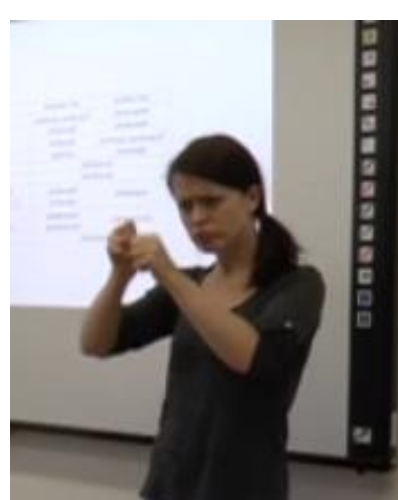
č. 78a SHODOVÉ

č. 79 SIMULTÁNNOST

č. 79a SIMULTÁNNOST

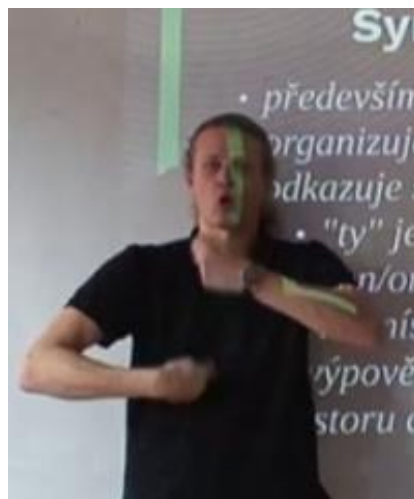
č. 80 SKLOŇOVÁNÍ

č. 80a SKLOŇOVÁNÍ

č. 81 SLOVESO

č. 81a SLOVESO

č. 81b SLOVESO

č. 82 SLOVNÍ ZÁSoba (první část)

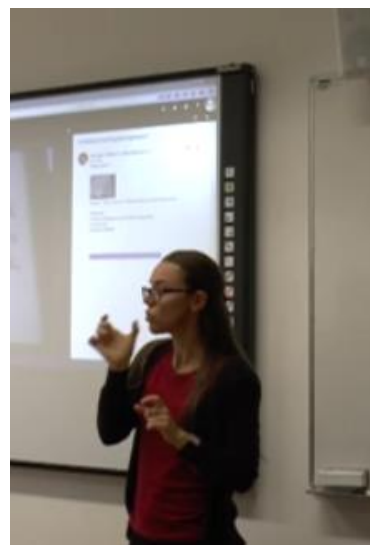
č. 82 SLOVNÍ ZÁSoba (druhá část)

č. 83 SLOVOSLED

č. 83a SLOVOSLED

č. 84 SLOVOTVORBA (první část)

č. 84 SLOVOTVORBA (druhá část)

č. 85 SLOŽENINA

č. 86 SOCIOLINGVISTIKA (první část)

č. 86 SOCIOLINGVISTIKA (druhá část)

č. 87 SOUHLÁSKA (první část)

č. 87 SOUHLÁSKA (druhá část)

č. 88 SPECIFICKÝ ZNAK (první část)

č. 88 SPECIFICKÝ ZNAK (druhá část)

č. 89 STRUKTURA

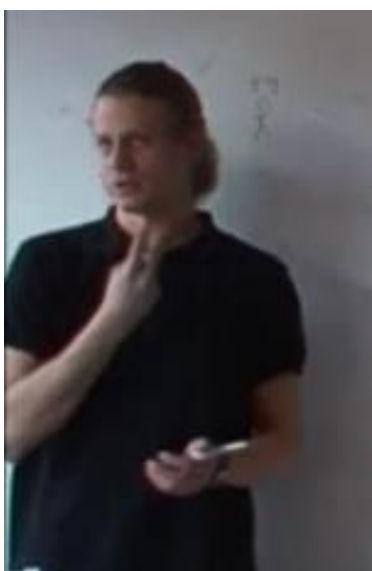
č. 89a STRUKTURA

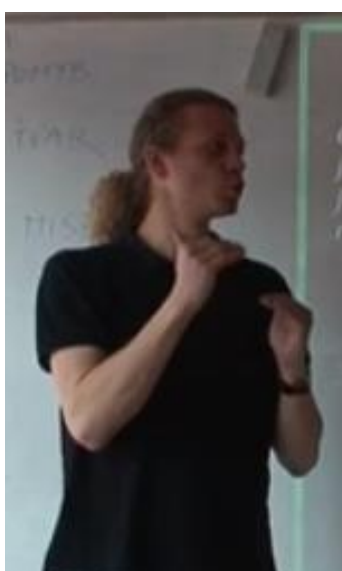
č. 89b STRUKTURA

č. 89c STRUKTURA

č. 90 STŘÍDÁNÍ ROLÍ

č. 91 STUPŇOVÁNÍ